

B 802a

Käsfirmat

õppetuseks

kõhto- ja ammeti-mehhile tallorahwa

seast,

kel wajja on Tallorahwa Seaduse:

ramatut prakida.

Handwritten signature
1908
N. 341

Nija linnas,

trükkitud W. J. Häderi kirjabega.

1852.

3ggauks koggokõnna ammetipiddaja, kelle kätte
se ramat ni kauaks on usfutud, kui temma ammeti
peal on, peab, kui temma ammetist lahti saab, sedda
selle kätte jätma, kes temma assemele seatakse.

54489

Geskönne.

Et hõlpsam olleks, õppetust sada sest, mis ues ümber tehtud Tallorahwa Seaduseramatus tallo- rahwa õigusemõistmise asjust on seatud, siis kin- nitakse Tallorahwa Seaduseramatus §. 756, et kohtomehed tallorahwa seitsusest, kes ühhe ehk kõise kohto peale wallitsetakse, peawad, kui neid ammeti peale pannaakse, mõisniko-seltsi kullu peale trükkitud Makele ramatuid sama, kus Tallorahwa Seaduseramatust kõik need tükkid on üllespan- dud, mis wäljanäitawad mis neil ammeti polest on tähhelepäanna, ja kus neid juhhatakse Tallo- rahwa Seaduseramatust isse üllesõtsida, mis seal sees kohtomeeste tällitustest ja õigustest täieste ja selgeste õppetakse. Sellesamma tarbekõ an- takse nüüd sesinnane Käskramat wälja, ja sin ramatus on kõik need tükkid lühhidest kokkopan- dud, mis tallorahwa nra- ja majjapiddamise äsju putuwad ja isseärranis tähhelepannemise wäärt on, ja iggauhhe tükkile jure kirjutud, kus para- grafi (§) al sedda äsja Tallorahwa Seaduse- ramatust wajja õtsida.

Andko Gummal, et sedda ramatukest hästi prugitakse ja et temma paljo kassu sadaks! Kui

seadus on wäljatunud, siis on ka wajja, et ig-
 gaüks sedda tunneks, ja kui iggaüks tallomees
 selget tundmist saab neist õigustest, mis tallo-
 rahwale antakse, ja neist käsksudest, mis tallo-
 rahwas peab täitma, siis wõib lota, et tallorah-
 was ka ikke selgemine ärratünned, et se uus
 Tallorahwa Seaduseramat, kelle läbbi kõik tallo-
 rahwa kohto- ja mõisa-õigused ja seadused selle-
 takse ja õiendakse, üks källis armoand on. Se
 tundmine peab sedda käsksu saatma, et tallorahwa
 luggu ikke täiemaks ja parramaks saab, ja sedda
 ainaüksi tahhetakse ue Seaduseramato läbbi tal-
 lorahwale sata. Sel källil päwal, mil 25 aastat
 täis sai, et meie armas Ülemwallitseja ja Keiser
 Nikolai Pawlowits troni peale sai, kust temma
 omma rigi allamad armo ja tarkuse wäega wal-
 litseb ja hoiab, selsammal källil mällestusepäwal
 panti uus Seaduseramat Liitlandima tallorah-
 wale käsksu ja õiguse juhhatajaks ja kinnitajaks
 ette. Sõnnawõtlis truus ja tännollik armastus
 sure auliko Keisri wasto täitko kõik tallorahwa
 süddamid se helduse ja armo teo eest! Seaduse-
 ramato wäggi peab tallorahwa seas källist rahho
 ja jädawat õnne siggitama, sest kus õigus ja sea-
 dus üllewe petakse, seal käsksab ja häitseb kõik,
 mis ilmaliko rahhule tarbis lähhab ja kannab
 õnnistuse suggu kõige põlwe rahwale iggaweseks
 ajjaks.

Selletamine.

Kui Liivlandima mõisniko-selts 1818. aastal nõuu olli võtnud, tallerahwale priust anda ja kõik omma õigusid mahhajätta, mis nemmad kui mõisapidajad ni kawa ollid pruuknud, kui tallorahwas weel pärisrahwas olli, siis jätteti Tallorahwa Seaduseramat, mis 1804. aastal olli antud, mahha, ja panti tõine Tallorahwa Seaduseramat 1819. aastal assemele, mis koggoni tõistwiisi olli, sest et tallorahwa priuse läbbi rahwa kohto- ja mõisa-asjad kõik said ümbermudutud ja ennam ei sündind wanna Seaduseramatuga ühte. Agga aego möda ollid sest sadik, kui priust kulutati, tallorahwa seisuse asjad ni hõpis tõistwiisi sanud, et ka tõine Seaduseramat mitte ennam ei tahtnud kõigis paigus ja asjus ullaatada, waid et wajja olli, usi seadusid weel kõrwale abbiks wõtta ja mõnda Seaduseramato tükki ümbermududa ehk parrandada, senni kui wimate arwalikuks sai, et se Seaduseramat, mis 1819. aastal olli wäljaantud, ka pididi otsast otsani läbbiwadatud ja ümber-

tehtud sama. Sel wiisil sündis siis, et Liivlandima mõisnikute nõupidamisest tallorahwa tõssiseks heaks kronowannemate üllewatamise al se uus Tallorahwa Seaduseramat päwa ette tulli, mis nüüd Üllemawallitsuse polest sai kinnitud ja Keisri käsiks tallorahwale amwalikult seatud ja ette pandud. Sest et ne Seaduseramato läbbi tahheti tallorahwale sedda käsju ja tullu kinnitada, mis priuse läbbi temmale olli sanud, selle tarbeks olli wajja, kõik ennemuina sed mapiddamise- ja seisuse-seadusid läbbiwadada ja kõik wiggu ja pudusid parrandada. Nimmelt ei sündind mapiddamise seadused Tallorahwa Seaduseramatus 1819. ennam sellega ühte, kuid praego tallorahwa mapiddamisega luggu on. Ues Seaduseramatus on sefinnane mapiddamise tük holega läbbiselletatud ja kokkosünnitatud ja esimeses jaus §. 1.—266. kõik seadused ülles pandud, mis tallorahwa mapiddamise asju putuwad ja seddawisi on wäljamötteldud, et neist tallorahwa mapiddamise eddasiminnekut ja parrama ja rikkama ello kinnitamist Jummal aabiga wõib lota.

Senni ajani olli mõisaherra õigus ja wõimus ilmakaeldmata tallomaid mõisapõlluks wõtta ni paljo kui temma tahtis: se läbbi olleks wõinud tallorahwale, kes põllo tõöst ja sagist ellawad, pea kahjo ja kaotust sündida. Sedda kahjo kelab uus Tallorahwa Seaduseramat ärra ja ännab käsku, et igga-

ühhes mõisas parras jaggo wällamaad peab tallo-
rahwa kätte jama ja et herra sest maast ei ühhelgi
muul ei wõi rendi peale wäljaanda, kui üksipäinis
tallorahwale.

Selle tarbeks on ka weel kästud, et kõik need
talloasfemied, mis wällama arwu sawad, tallorah-
wale peawad nimmetatud, mõisakaarti peal wällama
nimme al tähendatud ja seatud tähtpäwani piir
mõisama ja wällama wahhel seatud ja kinnitud sa-
ma. Tallor. Seaduser. §. 18. Eht kül se läbbi
tallorahwale ainaüksi sedda õigust antakse, wällamaad
pruhtida, siis jääb ommetegi segipärrast herra omma-
duse õigus sesamma wällama ülle nenda kui tännini
ligutamata seisma. Sest se wällama ärrapiramine
ei sünni mu kui agga selle tarbeks, et tallorahwal,
kel jo Seaduseramatus 1819. pri-kontrahti-
tegge- mine olli lubbatud, wõimo jääks ilma liigwaewata
rendimaad ennesele lõida. Tall. Sead. §. 7.—22.
Kui Seaduseramat 1819. wäljatulli, siis orjas tal-
lorahwas weel ennamiste kõigis paigus omma teo-
orjust, agga priuse kulutamisest sadik, kui tallorahwa
luggu hakkas tõistwisi sama, olli ka peagi tahtmine
tunda teoorjusest lahti sada, ning kus ial tallorah-
wal naudi olli, püdis temma omma tallomaad rah-
harendi peale wõtta ja sai se läbbi mahti, omma
majja tö peale suremat hoolt ja waewa kullutada.
Lüwlandima mõisnikoselts on sepärrast tallorahwa

heaks kinnitanud, et teoorjus, ehk sedda kül selle kõrva järrele, mis praego on ollemas, ei wõi kogoni tühjaks teha, waid peab üllewel petama, aego möda peab rahharendiks sama mudutud. Agga kumbgi teoorjuse kõrwalefaatmise wiis, olgo kauba ehk rahharendi läbbi, jäetaks se peale, kuidas tallo-rahwa ja mõisawannema wahhel kaup sünnib, ja kas nemmad isse tahhawad teoorjust mahhajätta woi ei, ja misugguse arwo järrele rentnik teoorjuse ja ma-sagi-maksu eest rahharenti peab maksma. Tall. Seaduser. §§. 1, 2, 3, 4, 6, 25.

Nipea kui kusgi kohhal teoorjus pri kontrahiti läbbi mahhajääb, ükskõik kas sago perremees kauba läbbi pärrismapiddajaks ehk maksko temma omma eest rahharenti, kas olgo kõik wald orjusest lahti sanud, wõi üks jaggo agga talloperremehhi, ei wõi mõisawallitsus ennam nõuda, et tallo-rahwas mõisa tööle wäljatulleb ehk wilja- ehk muud künneft maksab, kui sedda rendikontrahitis nimmelt ei olle leppitud ja kirja pandud. Tallor. Seaduser. §. 27. Et nüüd need perremehhed, kes praego weel olgo rahhapuduse ehk mu asja pärrast isse tahhawad orjada, mitte ei saaks litsutud, ja et ka mõisnikutele mahti saaks, aego möda mõisas nisuggusid tallitusid ettewõtta, et nemmad mõisat ka ilma teoorjuse ta jõuawad piddada ja wallitseda, peab teoorjuse kõrwalefaatmine aego möda ja ilma sunduseta seatud

sama, kuni Pandstoa-foggodus eddespiddi arwab, et kõrda lähhääb ja kasuks tulleb, teoorjusele igga-weseks ajjaks otša tehha ja raharenti teoorjuse asfemele seada. Tallor. Seaduser. §. 6.

Kui Seaduseramat 1819. tallorahwale õigust ännab, maad osta, agga tallorahwa holeks jättab, selle tarbeks ennesele nõuu murretseda, — käännab uus Tallorahwa Seaduseramat ka se eest hoolt, et Liivlandima tallorahwas abbi saaks maad osta, kui neil ennesel nipaljo rahha ei olle, et nemmad maad jõuawad täide ärramaksta. Selle tarbeks on Liivlandima mõisnikoselts „Tallorahwa Rendikásfat“ seadnud, kust se tallomees, kes mõisniko käest tahhab maad osta ja hinna pärrast — mis mitte kohto polest ei panda, waid pri-leppimise peale peab jääma — kontrahiti on ärrateinud, seatud arwo järrele rahha wõtib laenuks sada, nenda et tallomees, kellel isse ka piisut nõuu on, rendikásfa abbiga ennesele maad jõuab pärriseks ärraosta. Gest rendikásfa ännab — nenda kui Rendikásfa-Seadus Tallorahwa Seaduseramatus §. 23. laiemalt õppetab — selle ma peale, mis tallomees ennesele tahhab osta, seddawisi rahha laenuks, et ostja tallomees omma ostetawa talloma pärrast rendikásfaga wõlgo jääb. Kui siis tallomees rendikásfa abbiga maad on ostnud, siis peap temma sedda aastarenti, kelle järrele temma ma hind sai wäljarehtendatud, igga

aasta rendikassa kätte maksuma. Selle aastarendiga teeb rendikassa neid eentressid tassa, mis tallomees selle rendikassa käest laenatud kapitali eest peab maksuma, maksab neid eentressid ärra, mis mõisa-herrale peavad sama, ja tassub pealegi veel ossa tallomehhe kapitali wõllast ärra. Kui nkiud tallomees igga aasta omma renti täieste ärramaksab fenni kui kapitali wõlg kõik tassa on, siis on matemma omma pärrisma, kelle eest temmal ühtegi ennam ei olle orjata egga maksta. Sedda surem se kapitali ossa on, mis tallomees, kes rendikassa abbiga maad ostab, isse jõuab wäljapanna, sedda parram on temma luggu, sest et temmal siis wähemat aastarenti tulleb rendikassa kätte maksta. Tallor. Säeduser. §. 5. ja 23. nüm. 2.

Kolm tükki on siis tähhelepanna:

- I. Iggaühhes mõisas mõedetakse üks jaggo herra maast, mis wällamaaks kutsutakse, selle tarbeks ärra, et se tallorahwa prugitawaks jääb, nenda et rendimaast ei kussagi pea pudust ollema.
- II. Kõik teoorjus ning wilja- ja masagi-kümnes, mis talloperremees tännini mõisale piddi orjama ja maksuma, jääb aegomöda se läbbi mahha, et tallorahwas mõisnikutega pri-kontrahti läbbi wõiwad rahharendi peale leppi-

da. Ni kauaks, kui teorjus alles ka on, kelle peale tallomees ka pri-kontrakti läbbi hërraga wõib leppida, jääb Teopäwa-Seadus Seaduseramatus §§. 199.—210. tallorahwa äbbiks seisma, kui üks kindel ja täieline juh-hataja-kirri, kus wakkoramato järrele kõik-suggused mõisatööd teopäwade peale on wäl-jaarwatud ja kinnitud.

III. Et tallorahwal hõlpsam olleks, pärrismaad ennesele osta, on Tallorahwa = Rendikäsja seatud, kelle läbbi ka maesemale tallomehhele, kui temma omma nõu se tarbeks ei ullata, wõimo saab maad osta, sest et rendikäsfast temmale seatud arro järrele rahha se peale laenuks antakse.

Need on need kolm tükkid, mis ues Tallorahwa Seaduseramatus Liiwlandima tallorahwale kui üks armoand pakkutakse, kelle peale tallorahwa par-ram mapiddamise luggu on rajatud.

Mis ues Seaduseramatus tallorahwa seisuse ja ommaduse õigustest ning kohto- ja wallitsuse-asjust õppetakse, on essite kõik hõlega läbbikatsutud, enne kui sedda kirja panti, ja mõnned tükkid koggoduse- ja õigusemõistmise-asjus on koggoni ueste pealetulnud. Wata Tallor. Seaduser. §§. 267.—443, 349, 362.—365, 755.—892, 806.—815, 995.—1090.

Selle lotuse peale, et uus Tallorahwa Seaduseramat kõige tallorahwa hõisusele tulluks ja käsüks olleks ja tõeste tallorahwa luggu se läbbi aegomöda kõigeparrama kõrra peale saaks, seatatse sefännane ramat jädawaks käsüks ja juhatajaks kõigis asjus, mis tallorahwast putuwad. Mitago Jummal sedda lotust tõeks sama!

I. Koggoduseft.

1. Mitmesuggused koggoduse innimesed.

Need koggoduse innimesed, kelle wahhel ellofõorra polest wahhet tehakse, on:

- a) pärrismapiddajad, b) rentnikud, ja nimelt rahha- ja teoorjuse-rentnikud, c) sullased, d) mõisafullased, e) palgalised, f) ametimehed, g) kubjad (aidamehed), teenrid ja mõisa-õiguste rentnikud, h) wabbadikud, i) waesed ja waesed lapsed, k) nisuggused innimesed, kes noruse ehk wännuse pärrast pearahha ja muud kohtomaksu ei maksa.

Kõit neid mitmesuggusid koggoduse innimesi panneb Koggoõonna-kohhus igga aasta kirja ja kirjutab jure, mis usku kegi on, kuidas jädawa raudwarraga luggu ic. Ehk nüüd kül nende mitmesugguse koggoduse innimeste wahhel nende ellofõorra järrele wahhet tehakse, siiski on nemmad se polest, mis neil koggoduse käest tulleb nõuda ehk koggodu-

sele täita, kõik ühesuggused, kas asfugo nemmad
wällama peal ehk mõisama peal. Tallor. Seadu-
ser. §§. 328. — 333.

2. Koggoduse kofkotullemine.

Selle tarbis küsistakse mõisawallituse käest lubba.

Kõik koggodus ehk üksikud ellokõrra järrele sea-
tud koggoduse jaud wõiwad kofkotulla, koggoduse ehk
omma isseärraliste asjade pärrast nõuu piddama ja
wõtma, agga selle tarbis peap iggakõrd mõisawallit-
tuse käest lubba küsistama. Tallor. Seaduser. §. 334.

Koggodus wallitseb ammetipiddajaid.

Kui koggodus kofkotulleb koggoduse ammetipid-
dajaid wallitsema, siis ei olle mõisawallituse polest
keeldmist. Tallor. Seaduser. §. 335.

Kui koggodus ilma mõisa loata kofkotulleb.

Kes ilma mõisa teadmata koggodust kofkotu-
sub, arwatakse rahwa mässajaks ja saab ka mässaja
trahwi. Tallor. Seaduser. §. 336.

Kellel koggoduses räkimist on.

Kui koggodus kofkotulleb, siis ei wõeta neid
kuulda, kes kõise eest tahhawad räkida, kui tõine isse
jures ei olle. Agga lest-perrenaeste eest, sest et
neil lubba ei olle isse ettetulla, rägiwad nende eest-
kostjad ja seisawad nende eest. Tall. Sead. §. 337.

Sürema hulga arwamine.

Kui koggoduse ette äsja tuakse, kelle pärrast tahhetakse nõuu piddada, siis arwab koggodus sedda äsja ärra ja ännab otsust nenda kuida sürem hulk arwab. Tallor. Seaduser. §. 338.

Perremeste- ja koggoduse-äsja wahhel tehakse wahhet.

Kui talloperremeste ehk tallorentnikute äsjade pärrast nõuu petakse, siis on agga perremestel ja rentnikutel ainaüksi selle jures koggoduses räkimist, ning mis sürema hulga tahtmine on, sedda arwatakse nende kõikide tahtmiseks; agga nisugguse äsja jures, mis kõige koggoduse ässi on, on iggäühhel, kes täis ja melemõistja inimene on, õigust öölda mis temma arwab, ning mis siis sürem koggoduse hulk heaks kidab, sedda arwatakse kõige koggoduse tahtmiseks. Tallor. Seaduser. §. 339.

Pärrismapiddajate kokkotullemine on isse.

Nisugguste äsjade pärrast, mis agga koggoduse tallomapärrispiddajate peale kännawad, wöiwad tallomapärrispiddajad isseärranis kokkotulla, ning mis sürem hulk heaks kidab, sedda arwatakse nende kõikide tahtmiseks. Tallor. Seaduser. §. 340.

Kinnitamine mõisawallitsuse läbbi.

Mis koggodus nõuuk wötnud teha ehk seada, wöib siis wast sündida, kui mõisawallitsus sedda kinnitanud. Tallor. Seaduser. §. 341.

Kui tõistfõrda wajja nõuu piddada.

Kui mõisawallitsus tunneb, et koggoduse nõu seaduse ja koggoduse kasso wasto on, siis on temmal melewalda käsida, et Koggoõnna=kohto peamees seddasamma asja, kelle pärrast nisuggune nõu on wõetud, tõistfõrda koggoduse ette panneb ja sedda temmale ännab parramaste ärraarwata. Tallor. Seaduser. §. 342.

Kui mõis ei tahha koggoduse nõuu heaks kita.

Kui mõisawallitsus koggoduse nõuu ei tahha heaks kita, ja koggodus sellega ennesele arwab liga sündiwad, siis on temmal keeldmata, Kihhelõnna=kohto jurest abbi otsida. Tallor. Seaduser. §. 343.

Koggoduse nõuu täitmine.

Iggauks koggoduse inimene peab sellega rahhul ollema, mis koggodus nõuuks wõtnud ja mõisawallitsus kinnitanud. Kes tühja kaebdust selle wasto Kihhelõnna=kohto ette tõstab, saab trahwi älla. Tallor. Seaduser. §. 344.

Koggoduse pealt ei wõi rahha korjata, kui surem hull sedda heaks ei wõtta.

Kui koggoduse ette sesuggust asja pännakse, mis ei krono=egga mu arwaliko sundimuse ehk maksso asfi ep olle, waid mis muido koggumist hulga pealt tahhab, siis peab iggauks sedda andma, mis temma peale arwatakse, kui kolmest koggoduse jaust kaks jagger sedda heaks kidawad. Tallor. Sead. §. 345.

Koggoduse kaebdusest õiguste keeldmise pärast.

Õigauks koggodus võib kaebada, kui temma õigusid keeldakse ehk vähendada, ja sefuggusid kaebdusi võetakse prootsesü wisi järrele (wata VIII. tüü) kuulda ja otsa sata. Tallor. Sead. §. 346.

3. Kaebdus koggoduse polest.

Kaebdus kindral-Rubberneri jures.

Kui hädda kiret teeb, siis võib koggodus kaks meest sata kindral-Rubberneri jure kaebama. Mõisawallitsus peab nende kahhe mehhele tähte kasaandma. Kui mõis tähhe kelab, siis annab kihhelkõnna-kohhus tähte. Tallor. Seaduser. §. 347.

Kui palju meest kindral-Rubberneri jure võib sata.

Ennam kahte meest ei tohhi koggodus mitte wälla asjus kindral-Rubberneri ette sata, ja neid, kes sedda seadust ülleastuwad, saab kohhus kõwwaste karristama. Tallor. Seaduser. §. 348.

Kaebduse- ja pallumise-kirjad.

Koggodusel on õigus kaebduse- ja pallumise-kirju kindral-Rubberneri kätte sata, agga nisuggused kirjad peawad Makele kirjutud ollema. Tallor. Seaduser. §. 349.

Koggoduse eestkostjad.

Koggoduse wöörmüindrid peawad kõigis asjus koggoduse eestkostjad ollema. Tallor. Sead. §. 350.

Raebdus Koggoõnna=kohto peale.

Kui Koggodusel Koggoõnna=kohto peale karbamist on, siis peavad Koggoduse wõõrmündrid sedda äsja Kihhelfõnna=kohto ette tõrdama. Tallor. Seaduser. §. 351.

4. Koggoduse wõõrmündrid.

Mittus neid peab ollema.

Ïgga Koggodus wallitseb ennesele kahte wõõrmündrit. Tallor. Seaduser. §. 352.

Rebdaas wõõrmündriks peab wallitsema.

Wõõrmündrid wõetakse ennamiste rentnikute ja pärrismaipiddajate seast. Tall. Sead. §. 353.

Nende wallitsemine ja kinnitamine.

Koggoduse wõõrmündrid wallitsetakse ja kinnitakse selsammal wiisil, kui Tallorahwa Seaduseramato järrele (§§. 369. — 373.) Koggoõnna=kohtomehhi wallitsetakse ja kinnitakse. Tall. Seaduser. §. 354.

Kui wald pissufene, siis üks Koggoduse wõõrmünder.

Pissufene wald ei wallitse ennesele ennam kui ühheainust Koggoduse wõõrmündrit, kes Koggoduses politsei ammetit peab piddama, kui Koggodusel ei olle omnia Koggoõnna=kohtut, egga ühtheainustike kohtomeest. Tallor. Seaduser. §§. 355, 660.

Kui kaua koggoduse wöörmündri ammetit petakse.

Koggoduse wöörmündri ammetit petakse 3 aastat. Tallor. Seaduser. §. 356.

Kes sedda ammetit ennese peale peab wõtma.

Tallomees, kedda koggoduse wöörmündriks ehk mu koggoduse ammeti peale wallitsetakse ja kinnitakse, ei tohhi ennast ärrakeelda ammeti peale minnemast, olgo siis nisugguse asja pärrast, mis koggodus wöttab kuulda. Tallor. Seaduser. §. 357.

Koggoduse wöörmündri palik.

Kuidas koggodus omma wöörmündrile temma waewa tahhab tasfuda, sedda antakse ja jäetakse koggoduse omma tahtmise ja tundmise holeks. Tallor. Seaduser. §. 358.

Koggoduse wöörmündrite wölg ja kohhus.

Koggoduse wöörmündrite kui wälla eestkostjate wölg ja kohhus on, selle järrele wadata:

- 1) et koggoduse ommadus (wällalaeka = rahha ja maggasiwilli) holega ja truusega wallitsetakse;
- 2) et krono maksud ja orjused õigusega kõige wälla peale jautakse;
- 3) et wällale kustegipoolt liga ei tehta. Tall. Seaduser. §. 359.

Kui koggoduse wöörmünder omma ammetit truiste ei pea.

Kihhelkõnna kohhus heidab holetumat wöör-
mündrit ammetist ärra, ännab sest asjast Kreisrihtri-
kohtule teadust ja otab, mis otsust Kreisrihtri-
kohhus ännab. Tallor. Seaduser. §. 360.

Koggoduse wöörmündri abbimees.

Iggaühhel koggoduse wöörmündril peab üks
abbimees ollema, kes temma asfemele astub, kui
tõine haiguse ehk mu hädda-asja pärrast ei wõi
wäljatulla. Tallor. Seaduser. §. 361.

5. Koggoduse kümnikud.

Kümniko ammetipiddamifest.

Koggoduse wöörmündrite abbiks wõib, kus
wajja näikse ollewad, igga kümne perremehhe seast
üks perremees tõiste 9 perremehhe üllewatajaks
wallitsetama. Tallor. Seaduser. §. 362.

Kes sedda ammetit ennese peale peab wõtma.

Koggoduse innimene, kes mõisast ja Koggoõn-
na-kohtust selle ammeti peale seatakse, ei tohhi en-
nast sel ammetil keeldda. Tall. Sead. §§. 357, 363.

Mitme perremeeste ülle kümnikut pännakse.

Kui perremeeste arw ei kånna, et ühheksama
perremehhe ülle kümnes üllewatajaks pännakse, siis
wõiwad mõisawallitus Koggoõnna-kohtuga neid

perremehhi ka tõise parraja arwo järrele kümniko wallitsuse alla panna. Tallor. Seaduser. §. 364.

Kümnit peab foggoduse wöörmündri sõnna kuulma.

Kümnit peab kõigis foggoduse asjus foggoduse wöörmündrile ja temma abbile ilma wastopannemata abbiks ollema, kui tedda kutsutakse. Tall. Sead. §. 365.

6. Roggokõnna=kohtus.

Roggokõnna=kohto tällitusest.

Roggokõnna=kohtus tällitab kõik foggoduse wallitsuse asju ja mõistab kohtut kui kõige allam tallo=rahwa kohtus kõigis foggoduse politsei= ja omma=duse asjus. Tallor. Seaduser. §. 366.

Kes Roggokõnna=kohto wannemad on.

Roggokõnna=kohto wannemad on üks peamees ja kõigewähemalt kaks kohtomeest. Peameest wallitsetakse perremeeste seast. Kus pool wald ehk ennamgi weel Wenne=usku on, seal wallitsetakse peameest Wenne=usku perremeeste seast. Kus neljas wälla osa Wenne=usku on, seal peab üks kohtomees ja temma abbi Wenne=usku ollema. Tallor. Seaduser. §§. 367, 368.

Reddas kohtomehheks wõib wallitseba.

Iggakõks laitmata foggoduse=innimene, kes 25 aastat on wannaks sanud, wõib kohtomehheks wal=

litsetud sada, kui ta ei olle mõisatener ehk kõrtsimees.
Tallor. Seaduser. §. 369.

Mitto kohtomehhi sures wallas peab ollema.

Kui ühhes koggoduses 500—750 meeste hinge on, siis peab Koggodonna=kohto peal üks peamees ja kolm kohtomeest ollema, kui 750—1000 meeste hinge on, üks peamees ja nelli kohtomeest. Kui weel ennam meeste hinge on, siis olgo ka arru järrele ennam kohtomehhi. Tallor. Sead. §. 370.

Koggodonna=kohto wannemate wallitsemisest ja kinnitamisest.

Kui kohtomehhi tulleb wallitseda, siis nimmetab koggodus mõisawallitsejale iggaühhe kohtomehhe asfeme peale kolm meest, ja nende seast kinnitab mõisawallitus ühhe mehhe ammeti peale. Kui mõis ei arwa neid kõlbawad, siis nimmetab koggodus tõistkõrda kolm meest, ja nende seast peab mõisawallitseja ühhe kinnitama, kes ka kohtomehheks jääb. Tallor. Seaduser. §. 371.

Kui ülle tahhe mõisa üks Koggodonna=kohtus on.

Kui mitmed mõisad ühte koggodusse on ja mõisa=wannemad issekeskis mitte ei tahhaks kõrda sada, kedda neist nimmetud mehhist peab kohtomehheks seadma, siis maksab selle mõisa sõnna, kellel kõigerohkemaste walda on. Tallor. Sead. §. 372.

Kes kohtowannemaid wallitseb.

Igga koggoduse meesterahwas, kes täisealine on ja jure tulleb kui koggodus kokkofutsutakse kohtomeest wallitsema, wallitseb ka tõistega ühhes. Keddas surem hulk on tahtnud, se on koggodusest wallitsetud. Tallor. Seaduser. §. 373.

Kui kauaks kohtowannemad ammeti peale jäwad.

Igga kolme aasta taggant wallitsetakse tõisi Koggoõnna-kohtomehhi. Tallor. Seaduser. §. 374.

Igga kolme aasta taggant wallitsetakse ueste.

Kui Koggoõnna-kohtomees kolm aastat ammeti peal olnud, ja tedda jälle ueste wallitsetakse ja kinnitakse, siis võib temma kül weel kolmest aastast jada, agga ei wõi tedda sundida, ammetit kaumine kui kolm aastat piddada. Tall. Sead. §. 375.

Kes ennast ammetil võib keelda.

Kes Koggoõnna-kohto peamehheks ehk kohtomehheks ehk kohtomehhe abbiks wallitsetakse, ei tohi ennast ärrakeelda ammeti peale minnemast, kui mitte nisuggune wigga ei peaks ollema, kelle pärast temma ennast §. 357. järrele võib taggasipidada. Tallor. Seaduser §. 376.

Koggoõnna-kohto wannemate wännutamine.

Koggoõnna-kohto wannemad wännuwad, kui Rihhelfõnna-kohtoherra ka jures on, firrifus omma

usfu õppetaja ees arwalikult omma ammeti wánnet.
Tallor. Seaduser. §. 377.

Mis tarbis kohtomeeste kõrwa abbimehhi pánnaffe.

Kui párris kohtomees haiguse ehk mu hádda=asja párrast ei wõi omma kohtokõrda piddada, ehk selle párrast peab kõrwale minnema, et temma kui suggulane suggulaste túlli ei tohhi selletada ic., siis tulleb abbimees kohto peale. Tall. Sead. §. 378.

Kõigewannem kohtomees astub peamehhe asfemele.

Kui peamees hádda=asja párrast ei wõi kohto peale túlla, ehk kui temma isse peaks kohto sunduse al ollema ja sellepárrast mõnneks ajjaks ammetit olleks piddanud mahhajátma, siis astub kõigewannem kohtomees peamehhe asfemele, ja wannem abbimees kohtomehhe asfemele. Tallor. Seaduser. §. 379.

Kui keddagi ei olle, kes kohtowannemaks kõlbab.

Kui koggodus ommaft hulgast mitte neid mehhi ei löiafs, keddá seaduse járrele kõlbaks ammeti peale pánna, siis peab Rihhelfónna=kohtus nõuu, kuida sefugguses háddas abbi sada. Tall. Sead. §. 380.

Kui kohtowannema asfe tühjaks jääb.

Kui üks kohtowannem árrasurreb ehk ammeti pealt árraheidetakse, siis peab kohtu kõhhe kõhst temma asfemele wallitfema. Tallor. Seaduser. §. 381.

Roggokõnna-kohtowanneimate palk.

Agga Roggodus nimmetab isse, kui paljo palka Roggokõnna-kohtus peab sama. Tall. Sead. §. 382.

Roggokõnna-kohto kirjutaja seadmine.

Kui Roggokõnna-kohtomehhed isse ei mõista kirjutada egga rehkendada, siis peab Roggodus kirjutajat palkama, kes kõik asjad, kus rehendamist jures on, tallitab, nenda kui maggasiada ja wälla-laeka arwopiddamist, ning kes kõik asjad, mis kohtus ärratoimetakse, kirja panneb. Tall. Sead. §. 383.

Roggokõnna-kohto kirjutaja wallitsemine ja palk.

Roggokõnna-kohto kirjutajat seatakse Roggoduse kullu peale. Roggodus wallitseb selle tarbeks, kedda ta isse tahhab, agga sedda on wajja, et mõis ka temmaga rahhul on ja tedda ammetis kinnitab. Tallor. Seaduser. §. 384.

Üks Roggoduse inimene peab patenti-posti pärrast mõisas seisma.

Üks Roggoduse inimene peab allati mõisas seisma, kes kohto käskusid, patenti-kirju ic. Roggokõnna-kohto kätte wiib. Tallor. Seaduser. §. 385.

Roggokõnna-kohto koftotullemine.

Roggokõnna-kohtus tulleb iggal nädalal üks kõrd mõisapaika kofko kohtut piddama, ja peab temmale mõisa polest kõlbawat asset antama, kus kohtut piddada. Tallor. Seaduser. §. 386.

kõik muud sefuggusid kirju kõigehiljamine

10. Mail mõisavallitsuse kätte;

4. Koggoõnna-kõhhus watab selle peale, et wäl-lamaad ja metsmaad seaduse järrele prugitakse;
5. Koggoõnna-kõhhus walwab selle peale, et need tallomaad, mis tallorahwa kätte on us-sutud, kõrrapärast petakse;
6. Koggoõnna-kõhhus walwab selle peale, et kus tallus jädawat raudwarra on, se ikke täieline ja kõrrapärast olleks;
7. Koggoõnna-kõhhus peab faks rõugepannemise ramatut;
8. Koggoõnna-kõhhus korjab pearahha ja muud kronomaksud kolko ja kostab selle eest, et kõik, mis krono ja kohto polest kästakse teha ja maksta, koggoduse polest ausaste saab tehtud ja makstud;
9. Koggoõnna-kõhhus tallitab küdi asja, wan-gide saatmist, korteri andmist ja wõttab õppe-taja-, kirriko- ja koli-maksud ning jamamona kolko;
10. Koggoõnna-kõhhus tallitab nekrutide wõtmist ja ärrasaatmist;
11. Koggoõnna-kõhto hole al seisab kõik koggoduse warra. Tallor. Seaduser. §. 388.

Mis Koggoõnna-kõhto tallitus on kui politsei- ja õigusemõistmise-kõhhus, sedda õppetawad Tallor.

Seaduser. §§. 659.—672. ja 754.—768. Tall.
Seaduser. §. 389.

Roggokõnna-kohto pitser.

Roggokõnna-kohtul on lubba Wennerigi pitserit
prukida, agga pitseri äärt möda peab selle mõisa
nimmi üllespandud ollema, kelle pärralt Roggokõn-
na-kohtus on. Tallor. Seaduser. §. 390.

II. Mis koggoduse käest nõutakse.

1. Koggoduse kohto-maksud ja kohto-tend.

Koggoduse eestkostmine.

Agga koggodus seisab selle eest, et kõik kohto-
maksud, mis hingede pealt tulleswad maksta, täieste
ärramaksetakse. Tallor. Seaduser. §. 445.

Maksude korjamine.

Koggodus korjab kõikide käest, kes koggoduse
hingekirjas on, neid maksud kokko, mis okladi jär-
rele iggaühhe hinge pealt tulleswad maksta. Tallor.
Seaduser. §. 446.

Kes kohtomaksud ei maksa.

Lapsed, kes weel ei olle 14. ealised, ja wan-
nad mehhed, kes jo ülle kuelümne on ning isse ei
olle rentnikud ehk pärrizmapiddajad kes wännuse

pärast omma maid laste abbiga piddawad, ei maksa kohtomaksud. Tallor. Seaduser. §. 447.

Kohtomaksude arw.

Kohtomaksud wõetakse kõige maksjate käest üh-tearwo kokko, nenda kui Tallorahwa Seaduseramato lisa kirri E. selletab. Tallor. Seaduser. §. 448.

2. Krono-maksud.

Kuibas neid hingede peale jaetakse.

Neid kronomaksud, mis igga hinge pealt tulleswad nõuda, pannaakse kõif ühhe arwofirja, kelle jär-rele need maksud sisseaetakse. Sellesunnatse arwo-firjas selletakse wälja:

a) kui paljo neid kronomaksud on, mis igga aasta ühtewiisi maksetakse;

b) kui paljo neid on, mis ei tulle igga aasta ühtewiisi maksta;

c) kui paljo se wäljateeb, mis wälla pealt nende eest igga aasta tulleb maksta, kes isse ennese eest ei jõua maksta. Tallor. Seaduser. §. 449.

Kronomaksude arwofirri.

Kui arwofirri walmis on, siis kirjutawad kõif Koggoõnna-kohto wannemad ja koggoduse wõör-mündrid omma nimmi älla, ja mõisawallitsus watab kirja läbbi. Iggaühhel koggoduse innimesel on ka lubba, sedda kirja läbbiwadata. Tall. Sead. §. 450.

Runnas kronomaksud kokkewõtakse.

Kronomaksud peawad, kui ial kõrda lähhäb, sel ajjal otsitama, mil tallorahwal kõigehõlpsam on, rahha wäljapanna. Tallor. Seaduser. §. 451.

Kui mõnni maksimisega wibib.

Koggoduse innimestele, kellest on arwalik, et nemmad ikke omma kronomaksudega wibiwad, wõib Koggoõnna=kohhus seddamaid peale leikust kõik wilja= ehk ellaja=müümist ärrakeelda, ja wõib ka nende wilja ja ellajaid, kui se wõib sündida ilma et nende majjapiddamine sellepärast hukka lähhäb, lasta ärramüa, et kronomaksud wõiwad ärramaksitud sada. Tallor. Seaduser. §. 452.

Runnas kronomaksud Kreisrendi=kohto jures peawad sisse= maksitud sama.

Koggoõnna=kohhus peab igga aasta 1. Märtsini ja 1. Teetsembrini koggoduse poleaasta=kronomaksude=sümmat Kreisrihtri=kohto sisse ärramaksma ja selle tarbeks jubba 1. Weebruari ja 15. Nowembrint wälla pealt kokkowõtma. Tall. Sead. §. 453.

Kuidas sedda taggaotsitakse, mis weel maksmata jänud.

Koggoõnna=kohhus peab sedda, mis mõnned koggoduse innimesed maksmata jätnud, ilmaribimata kõige wälla pealt kokkowõtma ehk wällalaefta seest ärratäitma. Tallor. Seaduser. §. 454

Arwofirjade läbbiwatamine.

Kui Rihhelfõnna=kohtoherra wällalaekest üllewatab, siis latsub temma ka hõlega kronomaksude arwofirju läbbi, et teada saaks, kas kõik õigusega ühte sünnib. Tallor. Seaduser. §. 455.

3. Koggodusemaksud.

Paljus sedda tulleb maksta.

Kui koggodus kofkotulleb, siis saab surema hulga tahtmise järrele kinnitud, paljus koggoduse heaks ehk tarbiduseks tulleb maksta. Tallor. Seaduser. §. 456.

Koggodusemaksude arwofirri.

Kui paljo nisuggusid koggodusemaksu tulleb maksta, kus kohhal ja mil ajjal neid kofkowõetakse, sedda kõik kinnitab koggodus isse, kui temma on kofkokutsutud, ning selle järrele tehakse üks koggodusemaksude arwofirri ülles, mis enne ei arwata täieliseks, kui olgo sedda esste mõisa polest läbbiwadatud ja heaks fidetud. Tallor. Sead. §. 457.

Kofkowõtmine.

Koggodusemaksud, mis sel wiisil on kinnitud ja üllespandud, peab Koggoõnna=kohhus kofkowõtma. Tallor. Seaduser. §. 458.

Rendimaksud, mis Rendikassale maksetakse, ei arvata foggodusemaksuks.

Rendesünnatside foggodusemaksude arvu ei panda mitte neid rendimaksud, mis pärrismapidajad, kes foggoduses on, Rendikassale peavad maksma. Tallor. Seaduser. §. 459.

Misfugguse arwo järrele weel muud foggoduse käest nõutakse.

Mis weel muud foggoduse käest nõutakse, nenda kui korteri-andmine (soldatidele), küdi-andmine ic., sedda arvatakse perremeeeste tallomaitte suruse järrele. Tallor. Seaduser. §. 460.

Mis se peab tasuma, kes omma kohtosundimused ärra ei täida.

Kes sedda jättab täitmata, mis foggoduse poolest nõutakse, se peab palgalise tööd tasuma, kedda foggodus temma asfemele on palganud. Tallor. Seaduser. §. 461.

III. Tallorahwa moggasist.

Roggoõnna-kohtus peab moggasist-äsja tällitama.

Roggoõnna-kohto wõlg ja kohtus on, kohtu pärrast leikust selle eest hoolt kanda, et willi, mis moggasist on wäljaantud, taggasimaksetakse. Kui kohtus tunneb wajja ollewad, siis wõib temma ka moggasiwõlglast risuda. Tallor. Seaduser. §. 478.

1. Maggasihone.

Iggaühhel foggodusel peab üks wiljaait ollema, kus willi seisab, mis foggoduse pealt foggoduse heaks kokkordetakse. Se hone peab nisuggune ollema, mis tullekahjo ei karda. Tallor. Seaduser. §§. 479, 480, 481, 482.

2. Maggasifoggu.

Kui paljo wilja maggasis peab ollema.

Et maggasi wiljakoggu täieline olleks, siis peab iggaühhe meestehinge pealt — mõisaperre ilmaarwamata — üks tsetwert ruffid ja $\frac{2}{3}$ tsetwertit suiwilja sees ollema. Tallor. Seaduser. §§. 483, 484.

Kui paljo suiwilja ruffi eest arwatakse.

Kui ruffis on äppardanud, siis on lubba $\frac{1}{3}$ tsetwerti ruffi eest $\frac{1}{2}$ tsetwertit odre ehk $\frac{2}{3}$ tsetwertit kaeru, ning kui suiwilja põld äppardanud, pole tsetwerti odre ehk $\frac{2}{3}$ tsetwerti kaeru eest $\frac{1}{3}$ tsetwertit ruffid sissemaaksta; agga maggasiwallitus peab hoolet kandma, et eestullewal süggisel seaduse järrele willi jälle ümberwahhetakse. Tallor. Sead. §. 485.

Maggasifoggu täitmine.

Kui foggoduses maggasifoggu ei olle täieline, siis maksetakse igga aasta hingewilja sisse, senni kui featud wiljakoggu täis on, ning se hingewilli teeb igga aasta wälja igga meestehinge pealt $\frac{1}{2}$ tsetwe-

rik ruffid ja 1 karnits suiwilja. Tallor. Seaduser. §§. 486, 487.

Kes maggasiit wilja wõttab, peab otust maksma.

Kui maggasiitfoggu täieline on, siis maksetakse igga tsetwerti pealt, mis maggasiit wõetakse, $\frac{1}{16}$ tsetwertit otust, ja se otuse=willi armatakse igga aasta maggasiit wiljakoggu jure. Tallor. Seaduser. §§. 488, 489, 490.

Hädä parrandamiseks wõib kassowiljast ehk otuse=wiljast wõtta.

Ehk kül kassowilli maggasiitfoggu arwu armatakse, siis ommetige wõib kassowilja, kui hädä käes on, hädä parrandamiseks prufida. Tallor. Seaduser. §. 491.

Maggasiitwilja mümisest.

Kui selle läbbi, et kassu ikke kõrrapärast sisse maksetakse, hea jaggo wilja ennam on, kui seaduse järrele peab ollema, siis wõib sedda, mis ülletäidab, foggoduse heaks ärramüa. Ugga selle tarbeks on wajja, et mõisawallitsus ja Koggo-kõnna=kohto peamees maggasiitwõõrmündriga kõiit ühhes nõuus on ja Rubberner Kihhelkõnna=kohtoherra küsümise peale on lubba ännud. Tallor. Seaduser. §. 492.

Kes foggodusest wäljalähhäb, peab maggasiit-kautsioni pannema.

Kui üks foggoduse inimene nisuggusest foggodusest wäljalähhäb, kelle maggasiitwiljakoggu ei olle

weel täieline, siis peab temma selle hingewilja eest, mis temma weel wõlgo on jänud ehk temmal eddespidi weel tulleks maksta, ni mitme aasta peale kui sedda hingewilja weel korjatakse wilja sissemaksuma, ehk kui se temmal ei olle wõimalik, selle eest kautsioni ehk käemeest pannema. Agga sedda ei nõuta wäljaminneja käest kauemine kui ue rewistioni. Tallor. Seaduser. §. 493.

Wäljaminneja ei tohhi jaggu maggasi küssida.

Wäljaminneja koggoduse-innimese õigus ei olle, sest maggasiwiljast middagi ennesele nõuda, mis temmast maggasiaita peaks järrelejäma. Tallor. Seaduser. §. 494.

Maggasifoggu tasfateggemine, kui middagi pudub ehk ülletàidab.

Kui maggasi wiljakoggu sellepärast omma seatud kõrre peal ei olle, et ühhel aastal koggodusele ennam rahwast pealetulnud kui wäljaläinud, ehk ennam wäljaläinud kui pealetulnud, siis peab koggodus tõisel aastal sedda, mis wilja polest pudub ehk ülletàidab, ärraarwama ja arwo nenda teggema, et nipaljo wilja maggasis on, et seaduse järrele igga meestehinge peale 1 tsetwert ruffid ja $\frac{2}{3}$ tsetwertit suiwilja saaks. Tallor. Seaduser. §. 495.

Iggauks koggoduse innimene kostab maggasi eest.

Koggodus seisab hulgakeste ni hästi selle eest, et maggasi wiljakoggu täieline on, kui ka selle hin-

gewilja eest, mis igga aasta tulleb pealemaksta. Tallor. Seaduser. §§. 496, 511, 512.

3. Maggasi wallitsufest.

Maggasi wallitsufe eestkostmisest.

Maggasiwilli seisab Koggoõnna=kohto peamehhe wallitsufe ja mõllemate Koggoduse wöörmündrite üllewatamise al, ja needsunnatsed Koggoduse wannemad kostawad isseärranis maggasi eest. Tallor. Seaduser. §§. 497, 498.

Maggasi wõtmed.

Üks maggasiwõtti on Koggoõnna=kohto peamehhe käes, tõine tõise Koggoduse=wöörmündri, kolmas mõisawallitsufe käes. Mõllemad Koggoduse wöörmündrid sawad iggakõrd, kui maggasiwilja wastowõtmit ehk wäljaandmist on, wõtmid ennese kätte. Tallor. Seaduser. §§. 499, 501.

Koggoduse wöörmündrite tallitus.

Koggoduse wöörmündrid kui maggasiwilja wastowõtjad ja wäljaandjad kostawad selle eest, et willi kõlboline ja arw täis on, ja sawad iggakõrd Koggoõnna=kohto peamehhe käest käsku, kui paljo nemmad peawad wastowõtma ehk wäljaandma. Selle käsku wasto ei tohhi nemmad mitte tehha, ja peawad ommast wastowõtmisest ja wäljaandmisest Koggoõnna=kohto peamehhele ja mõisawallitsufesele teadust andma. Tallor. Seaduser. §§. 500, 502, 503.

Maggasist ei tohhi wilja raisata.

Maggasiwallitus peab selle eest hoolt kandma ja kostma, et maggasiwilli mitte ei sa ilma asjata raisatud, sest et sedda koggoduse innimeste hädda parrandamiseks korjatakse ja tallele petakse. Tallor. Seaduser. §§. 504, 514.

Maggasramatust ja maggasipulgast.

Mis on wäljaantud ja wastowõetud peawad koggoduse wöörmündrid seddamaid lastma kirjutajal maggasramatusse mõisawallituse üllewatamise al ülespanna. Pealegi petakse igga perremehhega maggasipulka. Tallor. Seaduser. §. 505.

4. Maggasiwilja kokkowõtmisest.

Kuidas maggasiwõlga sisseaetakse.

Kõik mis maggasist laenuks antakse, kõik mis otuse eest sissetulleb, ja kõik maksud, mis hingede järrele igga aasta korjatakse, peab igga aasta kangeste sisseaetama, ja selle eest kostab Koggoõnna-kohhus isseärranis. Mis maggasist on wõetud, peab 1. Nowembrini sama ärratasfutud. Tallor. Seaduser. §§. 506, 507.

Utust wõdetakse kõigeesste eest ärra.

Kõigist aastasest wiljamaksudest, mis sissetulleswad, arwatakse otust, kui sedda seaduse järrele tulleb maksta, essite mahha ja pännakse kui sissetulnud maggasramatusse kirja. Tallor. Seaduser. §. 508.

Põllo üllewatamine enne leikust.

Et sedda maggasiwilja, mis laenuks on wälja-
antud, ka kõrrapärast saaks ärratasjutud, ja aastane
hingewilli ja otus tõeste sissetulleks, peawad Kog-
gokõnna=kobhus ja maggasiwõormündrid igga aasta
enne leikust perremeeste põldusid üllewatama, ja
kui põld ni halvaste on kasjunud, et maggasiwõlla
pärrast olleks karta, wilja lastma üllewatajate näh-
hes ärraleigata. Tallor. Seaduser. §§. 509, 523.

Kui rahhe rikkunud ehk põld muido äppardanud.

Igga maggasiwõlglane peab õigel ajal mag-
gasiwõlga ärramakama, muido tedda risutakse, kui
ei olle arwalik, et temmale õnnetus on juhtund ja
rahhe wilja on mahhapeksnud ehk põld muido äp-
pardanud. Kui maggasiwallitsusel südi on, et wõlg
ei tulle sisse, siis peawad süallused tasuma, mis
pubub. Tallor. Seaduser. §§. 510, 511.

Mis pubub, aetakse wälla pealt kokko.

Kui maggasiwõlglane omma wõlga ei jõua är-
ramaksta; sest et ta waeseks jänud ic., siis peab
Koggokõnna=kobhus sedda pudust kobhe kõige perre-
meeste, rentnikute ja pärrismapidajate käest arro
pärrast kokkowõtma. Sefinnane pubus pännakse kui
uus tallo wõlg ülles ja peab kõigeesste sisseaetud
sama. Tallor. Seaduser. §. 512.

Kui kõik koggodus ei jõua maksta.
 Kui kõigel koggodusel on võimata, omma sea-
 dust maggasi wasto täita, siis annab Rihhelfõnna-
 kohtoherra sedda suremale kohtule teada. Tallor.
 Seaduser. §. 513.

5. Maggasiwilja wäljaandmiseft.

Kõllel õigust on maggasi abbi oisida.

Koggoduse innimesed, kõllel tõeste hädda käes
 on, peawad maggasi abbi sama. Tallor. Seadu-
 ser. §§. 514, 515.

Hoolt peab kandma, et willi maggasis hukka ei lähä.

Et willi mitte se läbbi, et ta kaua aega mag-
 gasis seisab, hukka ei lähä, siis peab esste kõige-
 wannemast wiljast wäljaandma ja nisuggusele perre-
 meestele, kes nõukad ja ustawad majjapiddajad on,
 nende ma taleri arro järrele wanna maggasiwilja
 jaggama, et nemmad sedda ümberwahetawad ja
 selfammal süggisel nisammowõrd uudsset taggasi an-
 nawad. Tallor. Seaduser. §§. 516, 517.

Rubberneri käest peab lubba küsima.

Enne kui Rubberneri polest lubba saab, ei wõi
 maggasi kellelegi wilja laenuks anda, sepärrast küs-
 sib Rihhelfõnna-kohtoherra lubba, kui ta teab, et
 wajja on hakkata wäljaandma. Tallor. Seaduser.
 §§. 518, 519.

Paljus rahwale maggasist wilja wõib anda.

Roggoõõnna-kohhus teeb arwo, kui paljo wilja iggaühhele koggoduse innimesele wõib anda, ja ei lubba enam kui häddaste wajja on. Sepärrast kutsub Roggoõõnna-kohhus üks kolm nädalat enne leikust kõik rentnikud kokko, et iggaüks üllesannaks, kui paljo ta arwab, et temmale maggasist wilja peaks tarbeks minnema. Tallor. Seaduser. §§. 520, 521, 522.

Ruidas maggasi eest ettewadatakse, kui wiljatahtjaid liig-paljo on.

- 1) Kui rentnik teada annab, et temmal enam maggasist tarbis on, kui eeltullewa aasta wiimse kolme ku peale enne leikust kullub, siis wadatakse temma põldo ülle ja arwatakse jär-rele, paljus põld peaks wäljaandma.
- 2) Kui rentnik teada annab, et temmale enam saab maggasist tarbis ollema, kui pole eel-tullewa aasta peale kullub, siis pannaakse ni-suggusel rentnikule wöörmündrid, kes selle peale watawad, et temma ühtegi omma ma-sagist ärra ei mü.
- 3) Agga kui nisuggune kõrd on, siis wõib ka koggodus peale kääia, et perremees konkurfi-alla saab ja temma wõllad sawad ärramakse-tud, nimmelt kui kõigel koggodusel selle läbbi peaks kahjo ollema karta, olgo siis et mõis

nisugguse perremehhe ehk rentniko eest temma poleaastase tarbiduse pärrast peaks käemehheks löma. Tall. Sead. §§. 523, 524, 525.

Kas pärrisapiddajatele ka maggasi wilja antakse.

Pärrisapiddajale ei wõi maggasi wilja anda, olgo siis et temma wõiks töeks teha, et temmale üks õnnetus on juhtunud; ja kui nisuggune kõrd on, siis nimmetab Rihhelsõnna-kohtoherra, kui paljo temmale peab andma. Tallor. Seaduser. §. 526.

Holekandmine waeste eest ja waeste laste eest.

Mis waeste ja waeste laste peale kullub, aetakse wälla pealt ilma otufeta süggise kokko ja pannaakse maggasiata taggasi. Tall. Sead. §. 527.

Paljus maggasi foggu ülleülde wõib wäljaanda.

Pool maggasi foggu peab ifke maggasi terve seisma, sepärrast ei tohi ka ennam kui poolt maggasi wilja wäljaanda, ja töifest polest wõib üksipäinis siis wõtta, kui hädda kutsub ja Kubberneri polest lubba antakse. Tall. Sead. §§. 528, 529.—548.

Otuse taggasi jätmine.

Kui kõigis paigus põld on äppardanud, siis wõib otust taggasi jätta, agga mitte muido kui Kubberneri loaga. Tallor. Seaduser. §. 530.

6. Maggasi üllewatamistest.

Maggasit mõdetakse ümber ja antakse kohtule teadust.

Igga aasta Juli kuul mõdetakse maggasiwilli ümber ja Roggokõnna-kohhus peab Rihhelfõnna-kohtoherrale teadust andma, kui paljo wilja maggasis on. Nisammute peab Roggokõnna-kohhus ka Rihhelfõnna-kohtoherrale teadust andma, kui kõik maggasiwõlad on sisseaetud ja arwalikuks sanud, kui suur maggasifoggu diete on. Tall. Sead. §§. 531.—533.

Rihhelfõnna-kohtoherra watab ülle.

Rihhelfõnna-kohtoherra watab igga aasta kõik omma kohtokõnna maggasid ülle ja wald annab temmale temma käigi tarbis küdihobbusid. Tallor. Seaduser. §§. 534, 535.—540.

7. Mis maggasiasjus mõisawallitsuse õigus ja kohhus on.

Mõisa polest wadatakse maggasiwallitsust ülle.

Mõisawallitsus peab selle peale watama, et foggoduse maggasit seaduse järrele wallitsetakse ja annab Rihhelfõnna-kohtoherrale teadust, kui ta löiab, et kõik kõrra pärrast ei olle. Kui mõisawallitsus ei wata hästi järrele, siis saab mõisawallitsus isse kimpu ja peab maggasi eest kostma. Tallor. Seaduser. §§. 541, 543, 549.

8. Maggasiwõlla kottowõtmisest.

Maggasiwõllast.

Maggasiwõlgo peab kõikide käest kängeste siiseajjama, kui ka maggasikoggu hinge arro järrele peaks täis ollema. Tallor. Seaduser. §. 550.

Mis siis tulleb tähhelepäanna, kui pudust lõitakse maggasis ollewab.

Maggasiwõlg on nisuggune wõlg, mis perremees ennese eest omma nimme peale lasseb üllepäanna; sepärrast ei wõi sedda ühhest perremehhest kõise peale, ehk tallo nimme peale kirjutada. Kui uus perremees wanna perremehhe maggasiwõlga ennese peale wõttab, siis peab temma sedda kohhe ärramaksma ehk kautsioni pannema. Tallor. Seaduser. §§. 551.—553.

Maksetaw maggasiwõlg ja ilmmaksetaw maggasiwõlg.

Ilmmaksetaw maggasiwõlg on sesuggune, mis kuidagi wisi ei wõi ärratassuda, ja maksetaw maggasiwõlg on sesuggune, mis weel ei olle siiseactud, agga kellest on lota, et ta siisetulleb. Ilmmaksetawat maggasiwõlga on wajja Rubberneri loaga koggoni mahhakustutada. Sedda pudust, mis maggasile selle läbbi tulleb, täidetakse muist otusega, muist aastase hingewiljaga. Maksetawa maggasiwõlla pärrast arwab Roggokõnna-kohhus ärra, kas wõlglane jõuab kohhe ärramaksta, woi ei jõua, ja ännab, kui

ta tahhab, temmale aega, ehk risub tedda, kui ta sedda löiab wajja ollewad. Mis maksetawast wölast seddawisi sisse ei tulle, sedda aetakse wälla pealt kokko. Tallor. Seaduser. §§. 554, 567.

Kui wölglane tahhab majja käest ärraanda,

Perremees ehk rentnik, këllet maggasiiga weel wannast wölgo on, ei tohhi majjast wäljaminna, enne kui maggasiwölg on ärramaksetud, ehk peab käemeest saatma. Tallor. Seaduser. §. 568.

Kui wölglane tahhab foggodusest wäljaminna,

këllet maggasiiga wölgo on, mis maksetawa wölla arwu arwatakse, ei tohhi foggodusest wäljaminna, enne kui wölg täieste on ärramaksetud, olgo siis et foggodus sedda tahhab hulgakeste ärramaksta. Tallor. Seaduser. §. 569.

Kui mõisaherra perremehhele üllesütleb.

Kui mõisaherra talloperremehhele ehk rentnikule üllesütleb, enne kui temma wanna maggasiwölg tassa on, siis ännab Koggoõõnna-kohhus otsust, kas temma konkurssi älla saab ehk peab tõga foggodusele omma wölla ärratassuma. Tallor. Sead. §. 570.

Kui mõisawallitsus käemehheks lööb.

Kui mõisawallitsus maggasiwölla eest käemehheks lööb, siis peab ka mõisawallitsus hoolt kandma, et wölg Jürripäwani tassa saaks, muido peab mõisasse wölla ärramaksta. Tallor. Seaduser. §. 571.

Mis wajja on tähhelepäna, kui maggasiwöglasi tulleb
risuda.

Kui maggasiwöglane omma wõlla pärrast peab
risutud sama, siis on temmal, ni kui muiske wölg-
laisil, lubba, isse neid äsju nimmetada, mis temma
wõlla eest tahhab käest ärraanda. Risumise jures
jättab kohhus tallo jädawat warra, kui ial wõima-
lik on, puutmata. Tallor. Seaduser. §. 572.

IV. Wällalaekast.

Mis wällalaekas petakse.

Wällalaekas hoitakse rahha ja rahhatähte, mis
wälla omma on. Tallor. Seaduser. §. 573.

Kuidas sedda hoitakse.

Wällalaekast hoitakse mõisawallitsuse üllewata-
mise al kõrwas ja kindlas paigas, kus temma puut-
mata seisab ja pännakse kolme tabbaga kinni. Tall.
Seaduser. §. 574.

Koggoduse warra pännakse sisse.

Kõik rahha, mis koggoduse hulga pealt koggo-
duse heaks on sadud, mis ärramüüdü maggasiwilja
eest sissetulleb, mis surnust järrelejänud, kel pärrijat
ei olle, ja mis innimese wiimses seadmises wälla-
laeka peale on lubbatud, arwatakse wällalaeka-rah-
haks. Tallor. Seaduser. §. 575, 576.

Kellel hädaste wajja on, sellele antakse rahha laenuks.

Roggoõnna = kõhhus wõib mõisawallitsuse ja Kihhelõnna = kõhtoherra loaga koggoduse innimesele, kel hädaste wajja on, wällalaekest rahha laenada, kui temma käemeest sadab ja eentressi maksab. Tall. Seaduser. §§. 577, 578, 580.

Kui wõlglane wibib tasumiseega.

Kes wällalaeke rahha, mis ta laenuks sanud, ei maksa õigel ajal taggasi ja ühhest päwast tõise wibib, sel saab kõhtuga teggemist. Tall. Sead. §. 579.

Arwopiddamine ja üllewatamine.

Wällalaeke wannemad pannemad kirja, mis sisetulleb ja wäljalähhäb, ja watawad igga kolme ku wahhel wällalaekest ülle. Mõisawallitsus watab igga aasta üksförd laegast ülle, agga wõib ka mittoförda aastal üllewadata. Tall. Sead. §. 581.—583.

Wällalaeke rahha pannaakse eentressi peale wälja.

Kui rahha, mis wällalaekest hoitakse, nipaljo peaks sama, et ei tohhi julguda sedda laekas ennam piddada, siis antakse sedda Liivlandima Landstoa-kassale ehk Kredit-kassale rendi peale wälja. Tall. Seaduser. §. 584.

V. Wabbadikud.

Mis wabbadik on.

Koggoduse innimesed, kes ei olle pärrismapid-
dajad, egga rentnikud, egga tenijarahwas, ja koggo-
dusest üllespetakse, ehk nemmad kül jõuaksid isse
omma pead toita, arwatakse wabbadikudeks, ja neid
ei pea seaduse järrele suggugi koggoduses sallitama.
Tallor. Seaduser. §. 600.

Mil wiisil aegomöda wabbadikuid tahhetakse ärrakautada.

Wabbadikude pärrast peab sama nõuu petud,
nende ello nenda kõrda sata, et nemmad mitte ümber
ei hulgu egga kurja te, agga et ka eddespiddi usi
wabbadikuid koggoduses, ei pea pealetullema. Se-
pärrast pännakse neid kirja. Tallor. Seaduser. §§.
601.—603.

Kuidas neid kirja pännakse.

Selle kirja pännakse isseärranis ülles:

1) Wiggasid ja nisuggusid, kes ei jõna tööd teh-

ha, ja kirjutakse jure:

a) kas neil isse omma majja on, kas nem-
mad matööd tewad, ja kas neil ellajaid on?

b) kas nemmad töise kõrwal ellawad ja ma-
tööd tewad?

c) kas nemmad hantwärgitööd tewad?

- d) kas nemmad suggugi ei jõua tööd teha, liigwannad ja jõutumad, haiged ja sandid on?
- 2) Terweid, kes jõuawad tööd teha ja omma pead toita, ja nimmelt nisuggusid:
- a) kellel isse omma majja on ja kes matööd tewad ja ellajaid piddawad;
 - b) kes tõise kõrwal ellawad, ma jaofest harriwad ja ellajaid kaswatawad;
 - c) kes matööd tewad, agga ellajaid ei pea;
 - d) kes kül jõuawad ja tahhawad kui sullased ehk pällised omma pead toita, agga omma lapsi ja majjalisi ei jõua üllespiddada;
 - e) kes hantwärgi- ehk muud käe-tööd tewad;
 - f) kes suggugi tööd ei te, kel kuskagi asfet ei olle, kes ümberhulguwad ja omma laiskuse, pahha ellowisi ja rummaluse läbbi koggodusele pahhanduseks on. Tallor. Sead. §. 604.

Mis modo neid kirju kirjutakse.

Roggoõnna-kohtus kirjutab neid ühhe jonekirja järrele (Tallor. Seaduser. Lissafirri F.) kaks nädalat enne Jürripäwa walmis ja sadab neid 1. Mai-ku päwani Kihhelõnna-kohtoherra kätte, kui mõisawallitsus neid essite on läbbiwadanud. Tallor. Seaduser. §§. 605, 606.

Üllewatamine Rihhelfõnna-kohtoherra läbbi.

Igga aasta ükskõrd watab Rihhelfõnna-kohtoherra kõigis omma kohtokõnna mõisades wabbadikude arwo ja ellamist ülle. Kui kirri ei tulle tõega ühte, siis maksab Koggoõnna-kohtus igga hinge cest, mis ei olle kirja pandud, 25 kop. hõbbedat trahwi waeste-laeka sisse. Tallor. Seaduser. §§. 607.-- 609.

1. Tõbbised, wannad tuddid ja jõutumad, kes muist suggugi ei jõua tööd teha, muist omma kätte tööst ei sa omma pead toita.

Misuggused koggoduse innimesed, kes ei jõua tööd teha egga omma pead toita, kes wannad ja jõutumad on, kes wiggased ja sandid on, pannaakse isseärralise koggoduse waeste-arwu ülles ja sawad waesuse tähte. Neid selletakse wabbadikude arwust wälja. Tallor. Seaduser. §. 610.

Kes piisut jõuawad tööd teha, agga omma töga ei jõua omma pead toita.

Misuggused koggoduse innimesed, kes piisut jõuawad tööd teha, agga omma tööst ei wõi ellada, sawad koggoduse käest abbi. Kui mõis ei olle sellega rahhul, mis neile koggoduse polest lubbatakse, siis annab Rihhelfõnna-kohtoherra otsust. Tall. Seaduser. §. 611.

Kes omma kae peale jäwad.

Misfuggusid wabbadifuid, kes hädda pärrast jõuawad weel tööd teha, wõib koggodus omma kae peale jätta:

a) kui nemmad omma majjas ellawad, üht pisikest majaokest piddawad, ja kui neil hoost ja lehma on;

b) kui need perremehhed, kelle kõrwal nemmad ellawad, neile lubbawad korterit ellocaks anda;

c) kui nemmad hantwärgitööd tewad, et neile wõib hantwärgi-tähte anda. Tallor. Seaduser. §§. 612, 613, 614.

2. Kes terwed on ja jõuawad tööd teha.

Neid sünnitakse tööd tekkema.

Kõik wabbadifuid, kes terwed on ja jõuawad isse omma pead toita, sünnitakse tööd ommale otsima. Kui nemmad laiskuse ehk holetuse pärrast sedda ei tahha, siis neid pännakse wäggisi tööle ehk aetakse koggodusest wälja. Tallor. Sead. §. 615.

Wabbadifuid, kel omma majja on.

Kui sesuggusel wabbadiful isse omma majja on, kui temma maad harrib ja ellajaid peab, siis wõib temma sinna jada, kus temma on, agga siis mõedetakse temmale weel nipaljo maad jure, kui

majja üllespidamiseks tarbeks lähhäb, ja temma peab selle ma eest ka renti maksma. Tallor. Seaduser. §§. 616.—619.

Kui wabbadikud tõise kõrwal ellawad.

Wabbadikud, kel kül ellajaid on, agga kel ei olle omma ellomajja, waid ellawad tõise kõrwal ja harriwad omma maad, wõiwad sinna jäda, kus nemmad on, agga nemmad peawad renti maksma ja nipaljo maad weel kõrwale wõtma, kui majja üllespidamiseks tarbeks lähhäb. Tall. Sead. §§. 620.—622.

Wabbadikud, kel suggugi warrandust ei olle.

Wabbadikuid, kes maad harriwad, agga kel ellajaid ei olle, ei pea suggugi sällitama, waid pannaakse perremehhe jure sullaseks. Tall. Sead. §. 623.

Kes hantwärgi- ja muud ammeti-tööd tewad.

Kui wabbadikud kudad, et temma hantwärgi- ehk mu ammeti-töga jõuab omma pead toita, siis peab kohhe järrelekulama, kas temma omma töga peateidust saab, woi ei, ja kas temmale wõib lubba anda, omma kää peale jäda. Tallor. Seaduser. §. 624.

Hantwärgitähht.

Kui wabbadikule mõisast lubba antakse, hantwärgi- ehk ammeti-mehhe-tööd tehhes omma kää peal ellada, siis peab temma Rihhelkõnna-kohtoherra

käest hantwärgi-tähte wäljawõtma, agga esste töeks teggema, et temma ka mõistab nisuggust tööd teha. Kes hantwärgitähete ei olle sanud, se peab tenistust otsima ehk maad rendi peale wõtma. Tallor. Seaduser. §§. 625, 626.

Roggokõnna=kohhus panneb neid tenima.

Roggoduse innimesi, kes sëllepärast wabbadikufs jäwad, et nemmad omma tenistuse palgaga ei jõua omma lapsi ja majjalisi toita, panneb Roggokõnna=kohhus, kui nemmad kaks nädalat enne Jüri-ripäwa ei olle kindlat asset sanud, omma kohalt tenima ehk juhatab neile päilise tööd kätte. Kui nemmad sëllega ei tahha leppida, waid wastatõrkuwad, siis tehakse nendega kui hulkujatega. Nende majjaliste ja laste eest, kes isse ei jõua omma pead toita, kannab Roggokõnna=kohhus hoolt. Tallor. Seaduser. §§. 627, 628.

Hulkufad.

Kõik Roggoduse innimesi, kes jõuawad tööd teha ja omma pead toita, agga ei olle rentnikud, egga tenija-rahwas, egga hantwärgimehed, ja Roggoduses ellawad, ilma et neil tööd ehk kindlat asset olleks, arwatakse hulkujaks. Tallor. Seaduser. §§. 629, 630.

Mis hullujatega tehakse.

Hullujaid võib kogodus panna, kuhho ta neid tunneb kõlbawad. Kogodus võib neid

- a) omma ehk wõera walda tenima panna;
- b) parraja palga ja toiduse eest tööle panna, nimelt sesugguse tööle, mis kohto polest kogoduselt küsistakse, nenda kui on teseadmine ehk parrandamine, ehk maiale, kus päilisi kronotöle wõetakse;
- c) kusfagi wõeras mõisas ehk kogoduses palga ja toiduse eest tööle panna, nenda kui prüggitud te-seadmisele, wabrikotöle ic. Tall. Seaduser. §. 631.

Kui nekrutiwõtmine on.

Kui nekrutiwõtmise aeg on, siis wõetakse kõik kogodusse wabbadikuid kokko ja korjatakse nende seast neid wälja, kes sõtta kõlbawad. Need lošiwad siis tõiste kogodusse innimeste eel kõigeesste issekeskis, ja kelle peale liist sattub, se peab kogodusse eest sõtta minnema. Tallor. Seaduser. §. 632.

Nende ärrasaatmisest kronotöle ehk tühjale male.

Kui kogodus ja Rihhelfõnna-kohtoherra ei kusfastgi neile asjet ehk peatoidust ei löia, siis kirjutab Rihhelfõnna-kohtoherra wibimata nende pärrast Kubernerile ja pallub, nisuggusid kõlwatumaid innimesi kronotöle ehk tühjale male ärrasata. Tallor. Seaduser. §§. 633.—635.

Kui hulkujä tenistust on lõidnud.

Kui nisuggune wabbadit, kedda koggodus omma tahtmist möda kuhhogi wõib tenistusse panna, tões teeb, et temmal Jürripäwani on tenistus ärratingitud, kus temma toidust saab, siis peaseb temma koggoduse tö = ehk tenistuse = fundusest lahti. Tallor. Seaduser. §. 636.

Wabbadikude ärrakautamisest.

Koggodus peab mõisawallitsuse loaga ja abbiga kõigest jõuust püüdma neid seadusid täita, mis wabbadikude ärrakautamisest on kinnitud, ja kõige holega selle peale walwama, et mitte tõisi wabbadikuid jälle ueste peale ei tulle. Tall. Sead. §§. 637.—640.

Järrelejäänud wabbadikuid pännakse kirja.

Et jo aegsaste selle wasto nõuu saaks petud, et kuhhogi ennam wabbadiko asset ei jä, siis peab koggoduse wallitus igga aasta 1. Mai = ku päwani Rihhelkõnna = kohtoherrale kirja saatma, kus kõik koggoduse inimesed on ülleswõetud, kes Jürripäwal ei olle tenistust sanud. — Kõik koggoduse inimesi, kel ei olle waesuse = tähte egga tenistust, agga siiski koggodusewallitsuse käest üllespiddamist otsiwad, pännakse nende arwu, kes koggoduse käsju peale peawad tenistusse minnema. Tallor. Sead. §§. 641, 642.

VI. Mis weel isseärranis koggodusele tulleb tähhelepánna.

Mis isseärranis koggodusele ja koggoduse wanne matele on tähhelepánna waeste üllespidamise pärrast, hõlekandmise pärrast hüllude ja nende eest kes külgehakkawat többe pöddewad, tullekahjo ja metsapõllemise ehk weikse- ja hobbose=surremise pärrast ja honete üllesteggemise pärrast koggoduse tarbiduseks, sedda on kõik löida Tallor. Seaduser. §§. 585.—599., ja nekruutiandmise pärrast §§. 462.—477.

VII. Kirriko: ja koli-asjust.

Tallorahwa Seaduseramatus §§. 643. ja 644. õppetakse, mis tallorahwal ja kirriko-koggodusel tulleb kirriko, kirrikomõisa, õppetaja ja kirriko-teenride pärrast, ja §§. 645.—657., mis neil wälla kolide seadmise ja üllespidamise pärrast tulleb tähhelepánna.

VIII. Koggoónna-kohhus kui politsei-kohhus.

Tállitus.

Koggoónna-kohhus kui politsei-kohhus walwab selle ülle, et koggoduses rahho olleks, kellelegi liga

ei tehta ja rahwa seas kōit kōrrapärast eddesläh-
hāb, ka sēlle ülle, et rahwas warra ja ommaduse
polest parrama kōrra peale saaks ja hoiab targal
wisil ette, et mitte wasto seadust ei tehta. Kōdigis
politsei-asjus, se on kui middagi sünnib, mis koggo-
duse rahho rikkub ehk kahjo sadab, kulab kohhus
ammeti polest järrele, kuidas luggu on, ja tällitab
mis ta tünneb wajja ollewad. Tall. Sead. §. 659.

Politsei-tällituste jaggamine.

Et politsei-kohhus täiemaste saaks omma ülle-
watamise tööd toimetama, siis jaggawad Koggoõn-
na-kohtomehhed omma politsei tällitust nenda issekes-
tis, et iggal mõisa kolgal omma üllewatajat on.
Tallor. Seaduser. §. 660.

Koggoõnna-kohto isseärralised tällitused.

Koggoõnna-kohhus kui politsei-kohhus peab
isseärranis sedda toimetama, mis süin allamal on
üllespandud.

a) Temma peab walwama, et pääsita rahwast,
ehk nisuggusid, kelle pääsüd ülleaegsaks sanud,
et ei kerjajaid, ei hulgusid, ei wāe jooksi-
jaid, egga muid jooksi-
jaid koggoduses ep olleks,
egga seal ei petaks.

b) Temma peab täieste täitma, mis Seadusera-
matus §§. 600. — 642. wabbadikude pärrast
käästakse.

c) Lemma peab teadust andma, kui ristikiwwid omma asemelt olleks ligutud ja kuppatsed ehk muud rassa märgid ärrahäwitatud, ehk kui kegi ülle rassa olleks ajsanud.

d) Lemma peab kõik toimetama mis wajja on, kui tullekahjo, metsapõllemist, ehk hobbose- ja weikse suremist juhtub ollema.

e) Lemma peab koggoduse waeste eest hoolt kandma. Tallor. Seaduser. §. 661.

Nuhtlemisest Koggodonna-kohto läbbi.

Tallorahwa politsei-südi nuhtleb Koggodonna-kohtus sel wiisil, et ta süüdlasi kangeste nomib, tedda sünnib töist andeks palluma, omma kurja sõnna tagasiwõtma ja kahjo tassuma, ilma palgata ja omma leiwaga koggoduse heaks (kõigepitkemalt kolmeks päwaks) tööd teggema, ehk ka et ta süüdlasi (kõigepitkemalt kolmeks päwaks) kinnipanneb, kõrd nenda et ta wangis ka süia saab, kõrd aina we ja leiwa peale, ja wimaks et ta ülleastujale lassab 30 hopi, agga mitte ennam, keppiga anda. Tall. Sead. §. 662.

Kuidas neid nuhhelbasse, kes ei olle tallorahwa seisusest.

Koggoduse innimesed, kes omma isseärralise seisuse õiguste pärrast ei olle tallorahwa arwolised, seisawad kül kõigis politsei asjus Koggodonna-kohtol, agga neid ei nuhhelda mitte sesugguse nuhtlemisega, mis nende wasto seisust on. Tallor. Seaduser. §. 663.

Mõisaperre.
 Tenjarahwas, kes mõisa leiwa peal on, mõisa kujud ja metsawahhid seisawad kõigis politsei asjus Koggoõnna-kohto al, muud kui kohhus neid ei wõi ilma mõisa teadmata ehk loata lasta nuhhelda. Tallor. Seaduser. §. 664.

Ruhheldes tehakse inimeste wahhel wahhet.

Kui inimest ühhest päwast kinnipäännakse, siis se maksab nisamma paljo, kui olleks süallusele kümme hopi keppiga antud. Naesterahwas ja lapsi, kui wiimsed weel mitte neljatõistkümmne aastased ep olle, farristakse wistega, agga polle lubba ennam kui kakskümmend hopi anda. Kes wännatud ammetimehed, ehk kes peale kuutkümmend aastat wannad, kes pöödejad ja ihho polest kehwad, nisammute ka naesterahwas, kes käima peal on ehk last immetab, neid ei panta ialgi ihho nuhtluse alla. Tallor. Seaduser. §. 665.

Ihho nuhtlust wõib rahhatrahwits kända.

Iggaiüks, kelle peale Koggoõnna-kohtus sedda õigust on mõistnud, et ta ihho nuhtlust peab sama, wõib omma palwe peale sest ihho nuhtlusest lahti sada, kui temma iggaihhe hobi eest 20 kop. hõbb. maksab, agga siiski wõib Koggoõnna-kohtus sedda ka keelda, sest et mõnnel süallusel ihho nuhtlus tullusam on. Tallor. Seaduser. §. 666.

Nuhtlus ei pea kangelast ollema, kui süüalune on ärrateninud.

Nuhtlus peab süga parrajalt ühte süüalust, ja kohtul on keeldmata, omma tahtmist mööda ka trahwi allandada. Tallor. Seaduser. §. 667.

Risumiseft.

Roggokõnna=kohtul on meelewalda, Roggoduse innimest, kes holetu ja kangelast on sedda täitmas ja tegemas, mis pealepandud, wäe= ja risumise=kaupa sundida. Tallor. Seaduser. §. 669.

Kus kohhal süüalast nuhteldakse.

Politsei=süü parrast nuhtleb Roggokõnna=kohhus kohtu paigas, kui Seaduses selleparrast mitte teisiti polleks seatud. Tallor. Seaduser. §. 668.

Kui mõisawallitsusel Roggokõnna=kohtu wastu õigusega on wasteräkimist.

Kui mõisawannem üht eht teisist asja õiguse parrast Roggokõnna=kohtu käest nõuab, agga kohhus selleparrast ennast püüab wabbandada ja selle wastu teisist tähhendust anda, ja mõisawannem sellest, ei tahaks luggu piddada egga selle peale kuulada, siis peab kohhus, mõisawannema nimme ja kohtu peale, temma õiguse tahtmise järrele waidlemata tegema; agga siis on ka kohtul lubba, sedda Rihhelkõnna=kohtule teada anda ja palluda, et Rihhelkõnna=kohhus ümbertallitaks ja otsust ännaks. Rihhelkõnna=kohhus sadab siis sedda asja otsa, woi ännab wahheotsust. Tallor. Seaduser. §. 670.

Kui mõisavallitsuse polest Koggoõnna=kohto otsuse tõeks-
teggemist ärrakeeldakse.

Mõisavallitsuse õigus on Koggoõnna=kohto
otsuse tõeksteeggemist — agga omma kahjo ja kost-
mise peale — ärrakeelda, fenni kui Rihhelõnna=
kohhus kokkotulleb ja otsust annab. Tallor. Sea-
duser. §. 671.

Kui kaebdust tõstetakse Koggoõnna=kohto peale, et kohhus
ollew omma seadust täitmata jätnud.

Kui mõisa polest ehk koggoduse polest Koggo-
õnna=kohto ehk ühhe kohtomehhe pealt nende am-
metipiddamise pärrast südi lõitakse, siis kaebatakse
sellepärrast Rihhelõnna=kohto ette, kellel meelevalda
on, sedda süallust kohtomeest seaduse võimoga õige
tele sata ehk tedda rahhatrahwi alla panna. Rih-
helõnna=kohhus võib ka süallust kohtomeest Koggo-
õnna=kohto pealt ärrasata, agga kui sedda juhtub
ollema, siis annab Kreisrihtri=kohhus wimist otsust.
Tallor. Seaduser. §. 672.

IX. Digusemõistmise=kohhus.

Digusemõistmise tarbeks on nelli kohhut seatud:

- 1) Koggoõnna=kohhus,
- 2) Rihhelõnna=kohhus,
- 3) Kreisrihtri=kohhus,
- 4) Hoowrihtri=maakohhus.

teha, kuidas kohhus seadnud, waid ta käsib ommasi käest, kui se, kes õigust sanud, sedda pallub, omma fõnna järrele teha. Tallor. Seaduser. §. 759.

Tõine Koggofõnna-kohhus ei wõi tõisele käsku anda.

Koggofõnna = kohtul ei olle õigust ommalt kohyalt tõise Koggofõnna-kohhult nõuda, et tõine temma kinnitud kohtootsust lasseks ärratäita, waid Koggofõnna-kohhus peab sellepärrast Kihhelkõnna-kohhut palluma. Tallor. Seaduser. §. 760.

Lasseb üllema kohto otsust tõeks teha.

Koggofõnna-kohhus toimetab üllema kohto otsuse tõeksteggemist, kui temmale üllemast kohhast sellepärrast käsku antakse. Tallor. Seaduser. §. 761.

Koggofõnna-kohhus kui eestkostja-kohhus.

Koggofõnna-kohhus kui koggoduse waestelaste eestkostja-kohhus panneb wannemate järrelejäänud warra kirja ja walwab selle ülle, et kõik nenda sünnib, kuidas §§. 993. ja 994. on seatud ja kinnitud.

Agga Koggofõnna-kohtul kui waestelaste eestkostja-kohtul ei olle nisugguste koggoduse innimestega, kes ei olle tallorahwa seisusest, ühtegi teggemist. Tallor. Seaduser. §§. 762, 763.

Kui mõisawallitsus lassib Koggofõnna-kohto läbbi rentniko käest tallo ärrawõtta.

Kui mõisawallitsus Koggofõnna-kohtule käsku annab, rentniko käest tallo ärrawõtta ehk rendikont-

rahti tühjaks mõista, ja Koggoõnna-kohhus kulab sedda asja järrele ja annab mõisa tahtmise järrele otsust, siis wõttab Koggoõnna-kohhus, kui rentnik ka peaks üllema kohtusse minnema, ikke maid rentniko käest ärra ja panneb temma warrast nipaljo omma käe alla kinni, kui otsuse tõkesteggemiseks wajja on. Agga Kihhelõnna-kohtule on wajja teadust anda. Tallor. Seaduser. §. 764.

Kohtopeeglist.

Kui Koggoõnna-kohhus kous on, siis peab kohto laua peal kohtopegel ollema. Tallor. Seaduser. §. 765.

Kohto tallitusi pännakse kirja.

Koggoõnna-kohto toimetamisi kirjutakse ühte selle tarbeks pogitud ramatusse, kelle lehhelüljede peal numrid on, ja pännakse Makele siina sisse: pääw, mil toimetamisi on olnud; selle nimmi, kes kaebamas käinud, ning ka selle nimmi, kelle peale kaebamisi tõstetud; asja mispärrast kohhut käidud; kuidas kaebdust tõeks tehti ja wastokosteti; kuidas otsust sellepärrast antud; ning mis ja kuidas mõisawannem pärrast on seadnud. Mis wähhemad politsei asjad on, pännakse agga lühhidelt kirja. Tall. Seaduser. §. 766.

Kontrahtramat.

Peale sedda on Koggoõnna-kohtul weel üks tõine, lehenumridega tähhendud ja Rihhelfõnna-kohto pitseriga märgitud ramat, kus üks tähtide kõrra järrele kirjutud juhataja ehk register on jurepandud, kelle järrele rutto kõik tallo nimmesid ramatust wõib kätte sada. Selle ramato sisse pännakse kõik kauba-, rendi-, tenistuse- ja muid kontrahtrid, wõlla tunnistust ja muid nisuggusid asju, mis susõnnaga Koggoõnna-kohto protokolli ees on ülestunnistud, tunnismeeste palwel ülles, kui nende sees ühtegei wasto seadust ei olle. Selle ramatust wõib ka jälle, kui kellelegi wajja peaks ollema, temma palwel mõnda tükki wäljakirjutada ja kohto tunnistust jurepanna, et firri sellega ühte tulleb, mis ramatusse on üllepandud. Mõisawannema kohhus on, kõik, mis temma wällarahwale laenuks on annud, sia ramato sisse lasta üllespanna ja pealegi weel jurekirjutada, mil ajjal wõlga peab äcramaksetud sama. Tallor. Seaduser. §§. 767.—769.

Koggoõnna-kohtut wadatakse ülle.

Koggoõnna-kohtut wadatakse igga aasta kõigewähemalt ükskõrd Rihhelfõnna-kohto läbbi ülle. Tallor. Seaduser. §. 770.

2. Rihhelfõnna-kohtus.

Rihhelfõnna-kohtus peab, kui kaebaja on tun-

nistuse-tähte tonud, et temma Koggoõnna-kohto ees on kaebamas käinud ning et kohhus temma asja pärrast on kulanud, kaebamist wõtma kuulda:

- 1) kui tallorahwas issekeskis tõine tõise ehk ka ühhe koggoduse innimesega tüllitsewad, ehk kui üks tallomees koggodusega tüllitseb;
- 2) kui koggodus Koggoõnna-kohto ehk koggoduse wöörmündrite peale kaebab, ehk wöörmündritel Koggoõnna-kohto peale kaebamist on;
- 3) kui mõisawallitus kõige koggoduse, ehk ühhe koggoduse innimese, ehk Koggoõnna-kohto ja koggoduse wöörmündrite peale kaebab;
- 4) Kihhelõnna-kohhus püüb kaebdust mõisawallituse wasto heaga waikistada; agga kui leppitamine kõrda ei sa, siis annab kohhus kohtokäijatele teada, mis temma arwab õigus ollewad. Kui nemmad sellega ka weel ei leppi, siis lähhäb asji Kreisrihtri-kohto ette, kust kohtokäijad otsust peawad wõtma. Agga senni wõib Kihhelõnna-kohhus wahheotsust anda, kellest temma Kreisrihtri-kohtule teadust annab;
- 5) Kihhelõnna-kohhus peab kohtokäijatele, kui nemmad tahhawad, protokolli ramatust lühhidelt wäljakirjutama, mis sinna on üllespandud;
- 6) Kihhelõnna-kohhus heidab Koggoõnna-kohtomehhi ja nende abbilist, nenda kui koggoduse

wööründrid ja Rihhelfõnna-kohtomehhi, kui nemmad ammetipiddamise polest süüdlasets ehk omma ello polest laebetawaks sanud, kõr- wale, senniks, kui Kreisrihtri-kohtus nende pärrast otsust annab. Wähhemate ammeti efsituste pärrast karristab Rihhelfõnna-kohtus süsõnaga. Kes ammetitällituses wastopan- neb, pannaakse neljaks ehk kueks päwaks kinni;

7) Rihhelfõnna-kohtus kinnitab waestelaste wöör- mündrid nende ammetis, watab neid eestkostja- arworamatuid, mis Roggokõnna-kohtus igga aasta 10. Januarini sisesfadab, läbbi ja sadab igga aasta 15. Märtsini omma eestkostja- ar- woandmist Kreisrihtri-kohtule sisse;

8) Rihhelfõnna-kohtus täidab kõik surema kohto käskusid ja nõudmist tallorahwa asjus ärra ja walwab selle peale, et otsust, mis Rihhel- fõnna-kohtus isse ommalt poolt olleks ännud, ka seddamaid, kui otsus on kindlaks sanud, ärratäidetakse. Tallor. Seaduser. §. 772.

Kontrahtri- ja kinnitamise-ramat.

Rihhelfõnna-kohtus peab ühhe kinnitamise- ja kontrahtri-ramato, kuhhu kõik rendi- ja muid kon- trahtrifid üllespännakse, kui nende sees middagi ei olle ollemas, mis wasto seadust on. Kõik kirju, mis tahhetakse lasta kinnitada, antakse selle tarbeks kol- mes eksemplaris sisse. Tallor. Seaduser. §. 773.

3. Kreisrihtri=kohhus.

Kohtowannemad.

Kreisrihtri=kohutowannemad on üks peamees ja kaks Assesfert pärrismõisniko suggust ja kaks kohtomeest tallorahwa suggust. Reidsinnaatid kaks kohtomeest wallitsetakse Rihhelfõnna=kohto kohtomeeste seast kolme aasta peale, kinnitakse Hoowrihtri=ma-kohto läbbi ommas ammetis ja heidetakse ka Hoowrihtri=ma-kohto läbbi ammetist ärra, kui neil südi on. Tallor. Seaduser. §§. 778, 781.—783, 785.

Kohto tällitus õiguse asjus.

Kreisrihtri=kohhus kui õigusemõistmise=kohhus on igga kolme ku pärrast kous ning ei segga ennast mitte isse ennesest rivaasjade sisse, waid wõttab nisuggust asja siis wast ülles, kui kohtokäijad Rihhelfõnna=kohto ees on olnud ja sealt ei olle õigust sanud, ehk kui nisugguste peale kaebamist tõstetakse, kes omma seisuse pärrast ei putu Rihhelfõnna=kohto älla. Kui assi, kelle pärrast riid olnud, ei olle ennam wäärt kui 50 rubla hõbbedat, siis annab Kreisrihtri=kohhus wimist otsust, ja riomehhed peawad selle otsufega rahhu jäma, egga tohhi mitte. Hoowrihtri=ma-kohto ette minna suremat kohhut käima. Tallor. Seaduser. §§. 786, 791, 799.

Tällituse mood.

Kreisrihtri=kohto ees tällitakse kõik kohtokäimise asju süsõnnaga ärra ja advokatidel ei olle seal üh-tegi teggemist. Riomehhed peavad su suud wasto ettetullema, muud kui mõisnikutel, nisuggustel inni-mestel, kes pearahha ei maksa, ja mõisawallitsejal on lubba kirjaga ehk eestkostjate läbbi kaebdust tõsta ehk kaebduse peale kosta. Tallor. Sead. §. 789.

Tällitus wallituse asjus.

Kreisrihtri=kohtus on ka üllem eestkostja=kohtus, wõttab ka kontrahtid kinnitada, wõlla-tünnistuse=kir-ju kinnitada ja tallomaite peale kirjutada, ja watab Rihhelsõnna=kohtuid üle. Tall. Sead. §§. 792.—797.

Tallorahwa=kulutaja.

Tallorahwa=kulutaja antakse Riia ja Tartu Kreisrihtri=kohtuist wälja, seddawisi kuidas Tallorah-wa Seaduseramat §. 805. õppetab.

4. Hoowrihtri=maikohtus.

Mis Hoowrihtri=maikohto pärrast on wajja tähhelepánna, sedda õppetab Tallor. Seaduseramat §§. 816.—822.

X. Proots'essi wiisist.

1. Kohtokäimise kõrrast tallorahwa asjus.

Tallorahwa asjus sadetakse kõik tülli ja riid järrelekulamise läbbi otsa ning ei lasta adwokatil wahheletulla, egga wõeta kaebamise ehk kostmise kirju wasto, sest et se läbbi kohtokäijatele ilmaasjata ajjawiiitmist ja rahhakullutamist sünnib. Sepärrast tulleb kohtomõistjale sedda tähhelepäanna, mis sin allamal õppetakse.

- 1) Kohtomõistja peab kohtokäijatele nõumehhaks ollema, et nemmad rummaluse läbbi ennesele kahjo ei te, ja püüb riomehhi hea wiisiga leppitada.
- 2) Kui kohtokäija ehk kohtomõistja allama kohto jures on efsinud, siis se ei pea kohtokäijatele kahjuks tullema, waid peab jälle õiendatud sama.
- 3) Kui kohtokäijad rummaluse pärrast ei olle mõistnud sedda kohto ees räkida ehk kohto käest palluda, mis nende õiguse toetamiseks wajja on, siis ei pea kohtomõistja sellepärrast nende õigust lasta tühjaks minna.
- 4) Kohtomõistja ei pea kohtokäijatele ilmaasjata waewa teggema, waid iggäühhele ilma aega

wiltmata temma õigust kättemõistma; ning et ühhegi kohtokäija õigus tühjaks ei lähhäks, siis peab kohtomõistja tähhelepannema:

- a) et kaebaja sedda, mis temmale kaebamist on, selle kohta ette peab kaebama, kel Tallorahwa Seaduseramato järrele kaebduse-asja wastowõtmine, järrelekulamine ja otsasaatmine on kätte usfutud;
- b) et tõisfel riomehhel kaebduse peale lastakse kosta;
- c) et kaebaja ettekutsutakse tõeks teggema, et temmal õigus on olnud kaebada;
- d) et kohhus ka tõist riomeest weel wõttaks kuulda, mis temmal wahhest kaebduse wasto olleks ütlemist;
- e) et se kohtomõistja otsust annaks, kelle kätte seaduse järrele otsuseandmine on usfutud.

A. Roggokõnna-kohhus.

Roggokõnna-kohhus selletab kõik kohtokäimise tüllid, mis temma ette tuakse, nenda, et lühhidelt susõnnaga kulab ja kulades need peatükid tähhelepanneb, mis siin praego said nimmetud, püab kohtokäijaid hea wiisiga leppitada, hakkab, kui sedda ei sa, nende kohtokäimise tülli tassandusega ja pitkamelega ärraarwama, ilma et wallemõtlemistele tahhaks maad anda ehk ühhe poolt ennam kui tõise

poolt seista, kuulab kaebajaid ja kelle peale kaebatakse ning ka tunnistufemeeste tunnistust, ilma et temma neil lassels wanduda, arwab kõik asjad tõine tõise wasto ärra ja annab seddamöda otsust, kuida hinge teadawalt õigust möda tulles anda. Tallor. Seaduser. §. 824.

Kohtokäijad annawad süsõnnaga ülles, mis neil ütlemist on.

Koggoõnna = kohhus lassel kohtokäimise tüllid Maale süsõnnaga ennese ette räkida ja nimmetada, selletab neid süsõnnaga ja lassel, mis tarbis, Maale protokõlli ülleskirjutada. Tall. Sead. §. 826.

Surema hulga arwamise järrele.

Otsust antakse iggakõrd surema hulga arwamise järrele. Tallor. Seaduser. §. 827.

Kes isse ettetulleb, — kes eestkostja läbbi wõib tällitada.

Kõik, kes kohto ees õigust otsiwad ehk kedda kohhus ettekutsud, peawad isse ettetullema, muud kui mõisnikud ja kes mõisawallitsuse eest seisawad wõiwad eestkostjat sata, kes nende eest õigust otsib ehk kaebduse peale kostab. Tall. Sead. §§. 828, 836.

Kui tegi kutsumise peale ei tulle.

Kui üks koggoduse inimene mitte kohto ette ei tulle, kui tedda sinna kutsutakse, siis peab temma nenda kui Seaduseramat §§. 881. — 883. õppetab, sedda tassuma, mis temma kangeaeluse pärrast koh-

tule ehk ühhe kohtomehhele ajjawiwitamisega kahjo süündinud. Tallor. Seaduser. §. 829.

Otsuse-andmine.

1) Et Roggokõnna=kohto otsust ei pea tühjaks arwatama, siis on tarbis, et kõik kohhus kous on, ehk kui kohtomehhi ennam kolme (§. 370.) peaks ollema, et kõigewähemalt kolm kous olnud, kui otsust anti.

2) Kui kohtomehhed ei olle kõik ühhes nõuus, waid pool ossa seisab ühhe pole peal, tõine pool ossa tõise pole peal, siis sünnib nende tahtmine, kelle järrele peamees kallab. Tall. Seaduser. §. 830.

Mis wajja on tähhelepánna, kui tahhetakse üllemale kohtule minna.

Roggokõnna=kohhus peab omma otsust kohtokäijatele teada andma, ja kui se assi, kelle pärrast neil tülli on, ennam maksab kui 5 rubla hõbbedat ja sepärrast nende tülli sedda seltsi on, kelle pärrast ka suremat kohbut wõib käia, siis peab kohhus kohtokäijatele selletama, mis wajja on tähhelepánna, kui kegi tahhab üllemale kohtule minna, ning mis kahjo sest saab, kui sedda õiget aega tähhele ei panda. Kui kohtokäija arwab, et Roggokõnna=kohhus omma otsusega temmale olleks liga telnud, siis peab temma

1) kõigehiljamine kahheksamal päwal pärast ot-
suse kulumist kohtule teada andma, et temma
selle otsusega rahhu ei jä;

2) kui temmale on järreleantud suurema kohtu
minna ja temma selle tarbeks kohtu tünnis-
tusekirja on sanud, mis kohhus ilmaribimata
temmale peab wäljaandma, siis peab temma
selle kirjaga kõigehiljamine kahheksamal päwal
pärast tünnistusekirja wäljaandmist Rihhelfõn-
na-kohtu ette minnema.

Kui kohtokäija ka ühteainust neistsünnatsist as-
just, mis siin 1. ja 2. numri al on tähhendatud,
jättab tähhelepanemata, siis on temma omma su-
rema-kohtu-käimise õigust kaotanud, ja Roggokõnna-
kohtu otsus peab täidetud sama. Tallor. Seaduser.
§§. 831.—833.

Kui kohtomees ei tulle kohtu peale.

Roggokõnna-kohtomees, kes seatud kohtopidda-
mise päwal kohtu peale ei tulle, ja ei wõi omma
kõddojämist õigusega wabbandada, maksab 30 kop.
höbb. waeste-laeka sisse. Tall. Sead. §. 834.

Kohtu otsus peab mõisawallitsusele teada antama.

Roggokõnna-kohtu peamees peab otsust, enne
kui sedda tõeks tehakse, iggakõrd mõisawallitsusele
teada andma. Tallor. Seaduser. §. 835.

B. Rihhelfõnna-kõhnus

Kaebaja kaebab susõnnaga.

Kaebaja peab omma kaebamist susõnnaga ette-
kandma ja kohtule nimmetama:

- 1) mis on sündinud, et temma õigust peab otsima;
- 2) kuidas temma omma kaebamise õigust wõib
tõeks teha;
- 3) mis temmal otsimist on, ja mis temma tahhab.

Kui kaebaja ja se, kelle peale kaebamist on,
tallopõjja inimised, siis ilmuvad mõllemad Rihhel-
fõnna-kõhto ette. Kui mõisawannem kaebab, ehk
kui temma peale kaebatakse, siis tulleb ehk ise kõhto
ette susõnnaga kaebama, ehk panneb kaebamist kirja
ja läffitab sedda kõhtu, ehk sadab ka üht tõist inni-
mest sinna ennese assemele. Tall. Sead. §. 836.

Tõise kõhto wahheletullemine.

Kui kõhtokäija arwab, et kulamise kõrral Rih-
helfõnna-kõhto tällituse läbbi temma õigust olleks
wähhendud, siis se temmal keeldmata, et Kreisrihti-
kõhto jurest abbi otsib; ommetige ei jä temma assi
sellepärast Rihhelfõnna-kõhtus ei kinni, egga seis-
ma, waid Rihhelfõnna-kõhnus toimetab selle kõhto-
käämise asja õtendamist nenda, kui ta tinnab wajja
ollerad. Tallor. Seaduser. §. 840.

Kui kohtokäija tahhab üllema kohto ette minna.

Kes Rihhelfõnna-kohto wiimse otsusega rahhu ei jä, se wõib Rihhelfõnna-kohtust Kreisrihtri-kohtu minna, kui tülliasõi ennam maksab kui kümme rubla hõbbedat. Kohtokäijal on selle jures seddasamma tähhelepõanna, mis selle käest nõutakse, kes Roggõfõnna-kohto otsuse pärast Rihhelfõnna-kohto ette lähhäb, et agga kohtokäijal sijn 60 kop. hõbb. kaotuserahha tulleb sissemakssta, mis temma taggasi saab, kui üllem kohhus õigust temma pole kånab, agga mis wällalaefta sisse pännakse, kui üllem kohhus lõiab temma asja tühja ollewad. Tall. Sead. §§. 843, 846.

Waeste käest ei küsõta kaotuserahha.

Kui kohtokäija wõib tõeks tehha, et temma waesuse pärast ei jõua kaotuserahha wäljamakssta, siis wõib sedda temmale ka mahhajätta, agga sedda peab temma Rihhelfõnna-kohto ees tõeks teggema, enne kui seatud aeg täis on. Tall. Sead. §. 847.

Kunnaõs kohtokäija omma kaebdust peab Kreisrihtri-kohto ette kandma.

Kes üllemale tahhab minna, sel on sest päwast, mil lubba sanud minna, nellitõisikümme päwa aega, omma kaebamisega Kreisrihtri-kohto ette minna; agga kui temma sedda aega tähhele ei panne, siis ei wõtta Kreisrihtri-kohhus tedda ennam kuulda. Tallor. Seaduser. §. 848.

Kaebamine selle ülle, et ei anta lubba, üllemale minna.

Kui Rihhelfõnna=kohhus ei anna lubba, suremat kohhut käia, siis wõib kohtokäija enne kui 14 päwa on mödaläinud Kreisrihtri=kohtu minna keeldmise pärrast kaebama. Kui temma sedda seatud aega ei panne tähhele, siis jääb Rihhelfõnna=kohto otsus kindlaks. Tallor. Seaduser. §. 849.

Surema=kohto=käimise nimmetamist panneb kirjutaja kirja.

Kui se pääw, mil kohtokäija tulleb nimmetama, et ta suremat kohhut tahhab käia, ei olle kohtopääw, siis panneb Rihhelfõnna=kohto kirjutaja mis wajja on protokõlli ülles ja wõttab kaotuserahha wasto. Tallor. Seaduser. §. 851.

Tunnistuse=täht.

Rihhelfõnna=kohhus, andko temma lubba üllemale minna, ehk keeldko temma sedda, peab igga=kõrd üllemaleminnejale tunnistuse=tähte andma, et temma omma kohtokäimise äsja surema kohto ette pallunud. Selle tunnistuse=tähhega lähhab temma Kreisrihtri=kohtu ja ütleb, mis temmal kaebamist on. Kui Rihhelfõnna=kohhus nisuggust tunnistuse=kirja kelab, siis wõib kaebada. Tall. Sead. §. 852.

C. Kreisrihtri=kohhus.

Kohto tallitamine.

Kui tülliasfi nisuggune on, mis muud kohhut ei putu, kui agga Kreisrihtri=kohhut, siis tallitab

Kreisrihtri=kohhus omma kohtoásja selsammal wiisil, kui Rihhelsónna=kohtul on seatud. Agga surema=kohto=käimise ásjá tállitab Kreisrihtri=kohhus seddawisi.

Kui surema=kohto=käija õigel §. 848. seatud ajal omma surema=kohto=käimise õigust on tõeks teinud, siis võib temma ka usti kaebduse ásju ja usti tõeks=tunnistusi ettetua. Selle jures on sedda tähhelepánna, mis §. 836. õppetab.

Kreisrihtri=kohhus tállitab omma kohtoásja ka järrelekulamise wiisil, kutsub selle tarbeks kaebajat ja sedda kelle peale kaebatakse ette ja toimetab kõik seddawisi, kuidas §§. 840. ja 841. õppetamad. Tallor. Seaduser. §§. 854, 855, 856, 868.

Otsuse=andmine.

Kreisrihtri=kohto otsus maksab agga siis, kui kõigewähemalt 3 kohtowannemat, kelle seas üks kohtomees tallorahwa seast peab ollema, sedda otsust on ánnud.

Kui kohtowannemad ei olle ühhes nõuus, siis maksab peamehhe sõna.

Kui Kreisrihtri=kohhus omma otsust kohtokäijatele kulutab, siis sulletab temma neile ka ärra, mis neil on tähhelepánna, kui kegi tahhaks otsuse läbbiwatamist ja parrandamist üllema kohto ees palluda, ja kirjutab sedda protokõlli=ramatüsse ülles. Otsuse läbbiwatamist ja parrandamist Hoowrihtri=maikohto läbbi võib kohtokäija siis agga palluda:

- 1) kui Kreisrihtri-kohto otsus lõppotsus on, ja se asfi, kelle pärrast tülli on, ennam mak-
fab kui 50 rubla hõbbedat;
- 2) kui kohtokäija, kes arwab, et Kreisrihtri-kohto
otsuse läbbi temmale liga tehakse, kõigehil-
jamine kahheksamal päwal pärrast wiimse
otsuse kulusutamist teada annab, et temma ot-
susega rahhu ei jä;
- 3) kui kohtokäija tunnistuse-tähte on pallunud
selle ülle, et temma kõik on ärratäitnud, mis
selle käest nõutakse, kes otsuse diendamist su-
rema kohto läbbi otsib;
- 4) kui kohtokäija kõik nimmelt on üllesannud,
mis temma arwab ennesele liga tehtud ollewad;
- 5) kui temma 2 rubla hõbb. kaotuserahha on
wäljamaaksnud (selle rahhaga tehakse nenda,
kuidas §§. 846. ja 847. oppetawad).

Peale sedda läkkitab Kreisrihtri-kohtus kõik kir-
ju, mis tülliasja pärrast on ülleswõdetud, Hoowriht-
ri-makohto kätte. Tall. G. §§. 857, 859, 860, 864.

Kaebamine selle ülle, et lubba ei anta, otsuse läbbiwata-
mist ja diendamist palluda.

Kui kegi arwab Kreisrihtri-kohto otsust ülleku-
lamise ja diendamise wäärt ollewad ja Hoowrihtri-
makohhut pallub üllekulata, agga Kreisrihtri-kohtus
ei anna järrele, siis on temmal — keeldmise päwast
arwates — nelli nädalal aega, Hoowrihtri-makohto

juures selle ülle kaebada. Hoowrihtri-makohhus nõuab siis Kreisrihtri-kohto käest kostust ja annab ommalt kohhalt teada, kas õigus on sedda äsja ni kaugele ajjada, woi ei olle. Agga nisuggune kaebdus Kreisrihtri-kohto keeldmise pärrast peab kõigehiljamine kahbeksamal päwal pärrast keeldmist Kreisrihtri-kohto ette teada antama. Tallor. Seaduser. §. 861.

Kes ilmaasjata kaebab, sel pännakse trahwi peale.

Kes wällatuse ehk riohimmo pärrast kohhut omma kaebamisega ilmaasjata waewab, sedda pannes Kreisrihtri-kohhus 10 rubla hõbb. trahwi maksma, kui kohhus wähhemaga ei tahha leppida. Kui süallune sedda rahha kätte ei to, siis pännakse tedda finni, ehk lastakse temmal sedda trahwi tõga ärratasjuda ehk nuhheldakse tedda ihho polest. Tallor. Seaduser. §. 869.

2. Mõnned isseärralised kohtokäimise asjad, mis wajja on tähhelepäanna.

Nimmetaw kohtopääw, tähtpääw ehk termin.

Agga kohhus peab hoolt kandma, et asjad, mis temma ette tuakse, wibimata sawad selletud ja ärratoimetud, ja sellepärrast tähhelepännema, mis siin allamal õppetakse.

1) Kohhus pannes kõigile, kes kohto ette peawad tulles, parrajat liggimest tullemise

päwa, agga watab ka ette, paljus maad tullejal on käia, mis suggune te on ja kas tõ ka majjamehhel mahto ännab.

2) Kohhus ännab parrajat aega, kohto tahtmist täita, ja ähwardab nuhhelda neid, kes täitmata jättawad.

3) Rihhelfónna = kohhus trahwib neid, kes esimest termini tähhelepännemata jättawad, 60 kop. peale; Kreisrihtri = kohhus kahhe hõbbe rubla peale. Kui sëllepärrast, et esimest termini ei olle tähhelepandud, tõist termini ettepannakse, siis ähwardakse kahhewõrra rahhatrahwi (wata §. 885).

4) Kolmat (se on wimast) termini pännakse Rihhelfónna = kohto polest ja Kreisrihtri = kohto polest selle ähwardamisega ette, et, kes tedda tähhele ei panne, sedda selle kaebduse asja pärrast ei wõeta enam kuulda, — ja sedda peab ka kohhus, kui nenda sündinud, kõwaste piddama.

5) Kohtopäwa ehk termini arwatakse selle päwa lõunest, mil tedda pännakse, nimmetud päwa lõuneni.

6) Kui üks näddala = ehk mu pühha wahhele juhhuks, siis sedda ka päwaks loetakse; agga kui termin näddala pühha ehk mu pühha peale tulleks, siis sedda seaduse järrele selle

argipäwa lõuneni pütkendakse, mis kohhe pär-
rast sedda pühha tulleb. Tall. Sead. §. 876.

Aega-andmine.

Kui kaebaja ehk se, kelle peale kaebatakse, sed-
da tunneks wajja ollewad, et aegaandmist palluda,
siis ei pea kohhus sedda temmale keeldma, kui ni-
suggust äsja nääb ollewad, mispärrast sedda tarbis
on. Tall. Sead. §. 877.

Kautsion.

Se, kelle peale kaebatakse, peab kautsioni pan-
nema, kui kaebaja wõib tõeks tehha, et tõine on
tahtnud jooksu minna, — kaebaja käest nõutakse siis
agga kautsioni pannemist, kui temma enne otsuse
andmist on pallunud, et ehk innimest ennast, kelle
peale temma kaebanud, ehk temma warra muist ehk
ka hopis kinnipäanna. Tall. Sead. §§. 878, 983.

Kohhus, kus kaebada.

Kui kegi tahhab kohhut käia, siis tulleb sedda kõige-
esimesest tähhelepäanna, et kaebaja sinna kohtu lähhäb
kaebama, kelle al inimene seisab kelle peale kaeba-
mist on, ja et temma omma kohtoäsjä selle kohto-
mõistjä ette wiib, kes seaduse järrele sedda äsja
peab kulama ja otsust andma, ehk kelle kätte kula-
mine ükspäinis, ehk jälle otsuseandmine ükspäinis
seaduse järrele on ussutud. Agga seddamöda, kui

kohtokäimise luggu tõine on, seddamõda tulleb ka kohtokäijal tõist kohhut otsida. Kui siis tallomees kaebab

- 1) nisugguste peale, kes mõisnikud on, ehk sures kolis wäljadoppitud, ehk muud sesuggused inimesed, kes seaduse järrele pearahha ei maksa, ehk kaupmehhed kes maal ellawad ehk koddaniko-kildi järrele on, tulleb esimest kaebamist Kreisrihtri-kohto ette kanda.
- 2) Tulleb tallomehhel kaebada mu innimeste peale, kes maal ellawad, siis on esimene kaebdus selle kohto ette kanda, kus kaebamisi tallorahwa wasto wõetakse kuulda.
- 3) Tähhab tallomees linna kaupmehhe peale kaebada ehk mu innimeste peale, kes linnas ellawad ja linna kohto al seisawad, siis peab ta linna kohto ette minnema. Tallor. Seaduser. §. 879.

Wahhemehhed.

Kohtokäijatel on lubba, omma tülliasja pärast wahhemehhi nimmetada, kes sellepärast õigust mõistawad. Tallor. Seaduser. §. 880.

Kui se kohto ette ei tulle, kes kutsutasse.

Selle jures on tähhelepánna:

- 1) Kui se, kes kohto kaebanud, ning se, kelle peale temma kaebanud, kohto ette jäwad

tullemata, siis arvatakse kohto polest nenda, et kohtokäijad tahhavad omma tülliäsjä ni-sammute jätta, ning kohhus ei wotta sedda äsja enne ülles, enne kui ueste jälle kaebatakse.

2) Kui se, kes kaebanud, kohto ette jättab tullemata, ja tõine, kelle peale temma kaebanud, sinna kül tulleb, agga süüd, mis temma peale rägitud, mitte tahha tõeks anda, siis kutsutakse kaebajat tõistfõrda, agga ei wõeta tedda mitte enne kuusda, enne kui kohtomõistja arwo järrele sellele, kelle peale temma kaebamist teinud, temma ajawüitmist on tassunud.

3) Kui se, kelle peale kaebatud, tullemata jääb, ilma et teada ännab, et õiget äsja on, mis tedda kelab tullemast, siis tedda wäekaupa kohto ette sunnitakse, ehk tuakse kui wangi kohtusse, ja peab pealegi weel ärramaksma, mis kaebajal kohto arwamise järrele kullutust ja kahjo olnud.

4) Kui se, kelle peale kaebatud, kiustliko nõuu pärrast kohto ette jänud tullemata, ehk kohhus tedda mitte kätte saaks, siis ajjab kohhus, kui temma tedda kahhele kõrrale kutsunud, kohtoasja eddasi.

5) Kui se, kelle peale kaebatud, haigeks jänud

ja sëllepärrast ehk mu häbdaasja pärrast jä-
 nud tullemata, siis jääb kohtokäimise asfi
 nifauast seisma, kurni jõuab tulla. — Kas
 sü õige woi mitte, miska kaebaja, ehk se,
 kelle peale kaebatud, ehk miska tünnistuse-
 mehhed ennast wabbandawad, kui kohto ette
 kutsuti ja tullemata jäiwad, nenda et nem-
 mad trahwi älla ei sa, kui neil selle jures
 süüd polle olnud, sedda jäetakse kohtomõistja
 ärraarwamise holeks. Tall. Sead. §§. 881,
 882, 883, 885.

Kui üllemale-minneja jääb kohto ette tullemata.

Kui inimene, kes omma kaebamist üllemale
 ajanud, ja se, kelle peale temma kaebanud, nimme-
 tawal päwal surema kohto ette jääb tullemata, siis
 tulleb sedda tähhelepänna, mis §§. 881, 882, 883,
 ja 885. õppetawad. Sest ja sëllepärrast, kui se,
 kelle peale kaebatud, ja sedda tõistkõrd kutsutud, tul-
 lemata jääb, arwatakse, et temma kohtokäimist taht-
 nud mahhajätta, ja antakse otsust, ilma et temmast
 hositakse; muud kui kohhus agga, kui waija peaks
 ollema, allama kohto tallitust lasseb üllewadata ja
 nende puduõd parrandada. Tall. Sead. §. 884.

Kui kohtokäija pärrijad kohtokäimist eddasiajawanad.

1) Kui sel ajaakõrral, mil weel alles kohhut
 käiakse, üks ehk tõine kohtokäija ärrasureb,

siis on temma pärrijal 6 nädalat, kadunud inimese surremise päwast arwates, aega, teada anda, kas ta tahhab sedda kohtokäimist jätta woi ei tahha.

2) Kui kaebaja ehk se, kelle peale kaebatud, pärast kohtomõistmise kulutamist enne ärrasurveh, enne kui seatud ajal olleks sanud nimmetada, et surema kohtu tahtnud minna, siis on pärrijal 6 nädalat surremise päwast arwates aega nimmetada, et ta üllemale tahhab minna.

3) Kui pärrija teadmata, ehk kui pärrandus riiasjaks olleks sanud, siis nimmetab kohhus inimest, kes temma asemel temma asja kohto ees ajjab. Tall. Sead. §. 889.

Tõeksteggewad asjad.

Asjad, mis tunnistust tõeks tewad, on: selle omma sü-tunnistus, selle peale on kaebatud; peale sedda: kirjad, teo- ja wilja-pulgad, tunnistufemeeste sõnna, üllewatamine riopaigas ja wandumine kohto ees. Kaebaja ja se, kelle peale temma kaebanud, annawad küll kohtule ülles, mis läbbi nemmad omma tunnistust tahhawad tõeks tehha, agga kohhus pütab seatud prootsessi-wisi järrele töt päwa ette tua ja panneb selle jures kõik sedda tähhele, mis Tallor. Seaduser. §§. 890.—933. õppetab.

Kohtomõistmise otsus antakse surema hulga arvamise järrele.

Kui kohtomõistjad otsust andes mitte üht nõuu ep olle, siis maksab surema hulga tahtmine. Kõigenorem kohtomees ütleb esimesest, kuidas temma arwab; pärrast se, kes temmast kohtomehhe ammeti polest wannem, ja wiimsest kohto peamees. Tall. Seaduser. §. 934.

Nimme kirjutakse älla.

Kui otsust on protokõlli pandud ja seal jures tähhendatud, miks tedda nenda ja mitte tõistwiisi antud, siis pannahwad kohtomõistjad ja protokõlli kirjutaja omma nimmed sinna älla. Kohtomõistjad, kes isse ei oska kirjutada, pannahwad kolm ristikest älla ja Siffertar kirjutab tõeks kinnitawat tünnistust sinna kõrwa, et kohtomõistja neid omma käega teinud ja ällapannud. Tall. Sead. §. 935.

Kui üks kohtowannem ei olle tõistega ühhes nõuus.

Se kohtowannem, kes tõistega ühhes nõuus ei olle, lasseb protokõlli üllespanna, miks pärrast temma tõistwiisi arwanud. Tall. Sead. §. 936.

Kunnas otsust kulutakse.

Protokõlli pannahkse ülles, kuidas termini ehk nimmetawat päwa pandud, et kohtokäijatele otsust kulutada, ning kes kohtokäijatest isse seal olnud ehk,

kus lubba sedda tehha, omma tallitajat olleks läkkitanud, otsuse kulutamist kuulma. Tall. Sead. §. 937.

Kohtu otsust pännakse selge sõnnaga kirja.

Kohtomõistmise otsust peab kohtokäijatele selgeste kulutama, mis ühel kohhus tehha ja anda, ning mis teisil õigus küsida ja sada; ka peab temma nimmelt nimmetud trahwi ähwardes aega ja päwa pannema, millal otsuse sõnna järrele tehtud ja otsus täidetud peab ollema. Tall. Sead. §. 939.

Tühjakssteggewad asjad.

Kohtud ja kohtokäitjad peawad ennast hoidma sedda teggemast, mis kohtomõistmise otsust ehk kohtokäimist tühjaks wõiks tehha. Misuggused tühjakssteggewad asjad on:

- 1) kui innimesed kohtomõistmise otsust ännawad, kedda mitte kohtomõistjaks polle seatud, ehk kes weel mitte omma kohtomõistja wännet polle wandunud;
- 2) kui kohhus otsust ännab, agga innimene, kelle peale kaebatud, mitte selle kohto al ei seisfa, ehk kui asst sesuggune on, et temmal seaduse polest lubba ei olle, selle pärrast kohhut mõista;
- 3) kui otsust antakse ühhe asja pärrast, mis jo tõise kohto ees on;
- 4) ühhe asja pärrast, kellega kohtokäijatele koggoniste teggemist ep olle;

- 5) kui kohhus otsust ännab, ehk kül kohtokäija tõeks teinud, et sesuggused asjad, mis seaduse järrele õigeks wabbandawad, tedda keeldnud, kohto ette tullemast omma kohtoásja ajjama;
- 6) kui kohhus omma kohtomõistmise otsust tõeks teeb, ehk kül temmale nimmetud, et tahtmine olnud surema kohtu minna;
- 7) kui kohhus otsust surema pole nõuu wasto, ehk ka siis ännab, kui mitte nipaljo kohtomõistjaid kohhut piddamas polleks olnud, kui seaduse järrele tarwitakse, se on kõigewähhemalt kolm kohtomõistjat;
- 8) kui kohhus sedda sállinud, et innimesed, kedda mitte kõlbawa wiisiga tállitajaks nimmetud, kohtoásja kohto ees ajjawad, ehk ka sesuggused, kes mitte kõlbolised, et üht ásjá enneste párrast jõuaksid ajjada (nenda kui need, kes weel mitte táieealiseks sanud ic.), ja sesugguse kulamise peale otsust ánnawad;
- 9) kui üllemas kohtus ühhe ásjá párrast otsust antakse, kelle párrast allamas kohtus weel ey olle kulatud;
- 10) kui enne otsust antakse, enne kui se, kelle peale kaebatud, olleks kuulnud;
- 11) kui kohtomõistjad kohtokäijale ei mitte lastnud rákida, ehk weel pealegi keeldnud sedda nim-

metamast mis tõeksteggemise pärast olleks ol-
nud nimmetada, ja süiski otsust ännawad;

12) kui kohhus otsust ännab, mis tõise otsuse wasto
käib. Tallor. Seaduser. §. 941.

Rahjud ja kullutused.

Kes tõist ilmaasjata kohto ette kutsub, peab
temma kahjo ja kullutust, kui need tõeks tehtud, är-
ratasfuma. Tallor. Seaduser. §. 942.

Tühhi kaebdus.

Kohtokäija, kes aina wällatuse ehk kiuso pär-
rast ja omma parrama teadmise ja süddametunnis-
tuse wasto ühhe tühja asja pärast, kelle pärast
koggoni ei wõi tülili olla, tõist sünnib kohto ette
minnema, peab tõisele ei mitte üksi päinis temma
kahjud ja kullutused tassuma, waid ka rahhatrahwi,
nenda kui kohtomõistmine sedda temmale arwab,
omma wälla waestelaeka maksma. Tallor. Sea-
duser. §. 943.

XI. Konkursi prootsessist.

Mis on konkursi prootses.

Kui inimene nipaljo wõlgu sanud, et neid
kõik, kes temmale wõlga uskunud, ei jõua tassuda,
ja sellepärast, mis temmal weel warra polest on,

ehk fundimata ehk wõllanõudjatest sünnitud kohto kätte annab, et kuis ial sündlik ja wõimalik kohto seadust möda omma wõllausfjatega tasfa sada, siis nimmetakse sefuggust wõllaasja kulamist ja tallitamist, mis kohhus ennese holeks wõtnud, kohtokäimeks wõllanõudmise pärrast, ehk ka konkurssi-prootsefikse. Tallor. Seaduser. §. 944.

Mis Roggokõnna-kohtul selle jures on tähelepäanna.

Kui Roggokõnna-kohhus teada saab, et üks inimene, kes temma kohtokõnnas on, ni sure wõlla fise on sanud, et ta ei jõua ärramaksta, siis peab Roggokõnna-kohhus seddamaid temma warra üllewatama ja kinnipannema, ka mõisawallitsusele teada andma ja siis omma tallitust hakkama tallitama. Tallor. Seaduser. §. 945.

Mis weel Roggokõnna-kohtul on tallitada.

- 1) Roggokõnna-kohhus panneb wõlglase warra ausa ja ustawa foggoduse-innimese wallitsuse alla;
- 2) Roggokõnna-kohhus teeb kõigis Kihhelkõnna-kohto kohtokõnna firrikutes ja ka Pätti- ja Ma- „Tallorahwa-kulutaja“ läbbi awalikuse, et sefinnane wõlglane ei jõua omma wõlla ärramaksta, et iggaüks, kes ei tahha omma õigust wõlglase wasto ärrakaotada, kolme ku wahhel wõib kohto ette tulla, om-

ma õigust wõlglaste wasto tunnistama ja tõeksteeggema;

3) tallomaad, mis wõlglaste käes rendi peal ol-
nud, antakse kohhe kõige maffa warraga pär-
risherra kätte taggast;

4) wõlglaste maffa-nõud ja riistu müakse ilmawi-
bimata aukfioni wiisil ärra. Tallor. Sead.
§§. 946.—948.

Wõlglaste maid müakse ärra.

Kui wõlglastel pärrismaad on, siis toimetab
Kreisirihtri-kohhus ma ärramüümist seddawisi, kuis
Tallorahwa Seaduseramat õppetab §§. 949.—954.

Kui wõlglastel tõises koggoduses weel ommadust on.

Kui wõlglastel weel ommadust on maial, kui
ommas wallas, siis pallutakse sedda kohhut, kelle al-
se ommadus on, et temma sedda lasseks wallitseda
ehk kätte sadaks. Wõlglaste warra wallitseja peab
holega järrelekulama, et teada saaks, kus wõlglastel
weel ommadust on. Tallor. Seaduser. §. 955.

Wõllanõudmise tõeksteeggemine, — wõlglaste leppib wõlla-
nõudjatega.

Kui wõllanõudjate ettetullemise aeg on otsa
lõpnud, siis arwab kohhus järrelenõudmise wiisil är-
ra, kas kõik wõllanõudjate polest nimmetud wõllad
õiged on, ja püab kõige wõllanõudjatega leppitust
teha; kui leppimine kõrda ei sa, siis ännab kohhus

ommalt kohhalt otsust, misjuggust kõrda möda wõl-
lanõudjad peawad omma kätte sama. Tall. Sead.
§§. 957, 958.

Mis wõlglase warrandusest wäljaselletakse.

Kõik, mis mitte konkursi alla ei putu, selle-
takse wälja ja pännakse kõrwale, nenda kui

- a) jädawat raudwarra, mis wahhest mõisaherra
pärralt on, ning ka tallo jädawat raudwarra;
- b) kõik wõera innimeste warra, mis wõlglase
kätte olleks antud hoida, ehk mis temma ol-
leks warrastanud ehk laenuks wõtnud, kui
kõik nijuggused asjad weel käes on;
- c) kõik wõlglase laste ehk kassulaste ja perre-
naese ommadus, mis weel käes on. Perre-
naese ommaduse pärrast on wajja tähhele-
panna, mis Tallorahwa Seaduseramat §.
1005. õppetab.

Kui jädaw raudwarra ei olle täieste ommas
seadusepärralises arwus käes, siis peab, mis pudub,
wõlglase warrast täidetama ja nipaljo, kui selle tar-
beks wajja on, konkursi warra jurest ärrawõetama.
Tall. Sead. §§. 959, 960.

Wõllanõudjatele maksetakse isse-arwo järrele omma kätte
ning selle tarbeks tehakse nende wahhel jaokaupa wahhet
ja pännakse neid seddawisi kirja.

Wõllanõudjaid pännakse siin allamal tähhenda-
tud arwo järrele jaokaupa kirja:

I. jaggo: Kõigeesite maksetavad wõllad, mis täieste peawad tasfatehtud sama:

- 1) matmise ja arstimise kullu;
- 2) kullu, mis warra wallitsemise ja konkursi pärast tarbis olnud teha;
- 3) tenijarahwa wiimse aasta palk;
- 4) rent, mis wõlglane wiimse aasta eest mõisaga on wõlgo jänud, ja tasumine, mis mõisaherra selle eest wõlglase käest nõuab, kui tema tallowarra olleks ärrahuffanud;
- 5) pärrismapiddaja wõlg rendikäsaga ning rent selle summa eest, mis ta tallo hinnast mõisaga weel wõlgo jänud;
- 6) maggasi hingewilli ja maggasiwõlg wiimse aasta eest;
- 7) kõik kohto teud ja maksud, mis tallo pealt nõutakse;
- 8) kõik wõllad, mis konkursi ajal konkursi warra pärast on tehtud.

II. jaggo: Nisuggused wõllad, mis siis weel nimmelt nimmetud wõlglase ommaduse-tükkidest ärramaksetakse, kui esimene wõllanõudjate jaggo omma on kätte sanud. Neid maksetakse nisugguste wõllanõudjatele,

- 1) kel õigus on sest maast middagi sada, mis wõlglane on ostinud, ja selle wõlg selle ma peale on kirjutud;

- 2) kes wõlglasele maad on münud ja kel weel kaubahinna ossa on sada;
- 3) kel pärrija nimme al wõlglase maast weel pärranduse ossa on sada, mis kontrahiti-kinnitamise-ramatússe on üllespandud;
- 4) kel mõisaherra nimme al wõlglase käest selle eest on sada, et mõisaherra puduse ajal temmale on laenuks ännud, ja mis wõlglase likuwast warrast, mis ta majja sisse on tonud, peab ärramaksitud sama.

III. jaggo: Mis kirriko-õppetajale, kirrikule, kolile ja kirriko- ja koli-teenritele wiimse aasta eest seatud maksude polest tassumata on jänud, ja mis kogobus temma eest on ärramaksitud.

IV. jaggo:

- 1) mis wõlglase lastele konkurssi-warrast on sada, sest et nende õmmadus selle sees on, ehk kül ennam nähtawal ei olle käes, waid ärramüdüd, nisammute ka, mis wõlglase perrenaesfel ehk lesknäesfel on sada, sest et temma warra on majja sisse tonud, kui sedda ennam nähtawal kombel ei olle käes, ja kui perrenaene sedda wahhest ei pea §. 1005. järrele käest ärraandma, et sedda wõllandudjate sekka saaks jaetud;
- 2) mis neil, kelle hoidja ja eestkostja wõlglane on olnud, nisugguste asjade eest, mis ennam

temma warranduses ei olle ollemas, temma kääst on sada;

3) mis wõlglane koggodusega selle eest olleks wõlgo jänud, et koggodus temmale puduse ajjal on laenuks ännud mis temmal wajja olli ehk temma eest middagi on wäljapännud, ehk et temmal weel wannad maggašiwõllad on maksmata jänud;

4) mis kohto läbbi on kirja pandud ja tallo peale kirjutud.

V. jaggo: Kõik wõllad, mis kül tallo peale on kirjutud, agga mitte kohto läbbi üllespandud, egga kohto läbbi tallo peale kirjutud.

VI. jaggo: Kõik muud wõllad, mis omma surust möda arwo järrele ärramaksetakse. Tallor. Seaduser. §. 961.

Eelkäija jao wõllanõudja saab esüte ja tõiste eel omma kätte.

Kui need wõllanõudjad, kes eelkäija jao arwu on pandud, ei olle omma täieste kätte sanud, siis ei wõi järgmise jao wõllanõudjad konkursi warrast ühtegi sada. Tall. Sead. §. 962.

Centressi-maksmine.

Kui warra, kust wõllanõudjaid tassuda, mitte ette ei lö, et kõik wõlga, mis nimmetud, saaks ärratasfuda, siis ei makseta wõlla eest, mis eentresside wasto wõlgo antud, konkursi ajjal mitte eentressi

waid saab wõllanõudja, kellega seatud kõrda mõda peab tasfa tehtama, peale omma antud rahha, agga wiimse aasta centrésfid. Tall. Sead. §. 963.

Kullutus.

Kui wõllanõudjal kullutust olleks olnud, siis sedda siis wast tasfutakse, kui kõik wõllanõudjad wõlga centrésfidega kätte sanud. Tall. Sead. §. 964.

Surema-kohto-käimine.

Kui üks wõllanõudja on, kes arwab, et konkursi kohtomõistmise otsusega temmale liga olleks tehtud, siis on sesuggusel lubba suremat kohhut kätta ja suremast kohtust weel üllemale minna ja järrele kulamist palluda. Tallor. Seaduser. §. 965.

Wandumine wõllanõudmise tõeksteggemiseks.

Iggauks wõllanõudja peab, enne kui temma omma kätte saab, wandumiseega omma wõllanõudmise õigust tõeksteggema, kui kohhus sedda tunneb wajja ollewad. Tall. Sead. §. 966.

Wõllanõudja wõib wõlgnikusse finnihakkata.

Wõllanõudjad, kes konkursi-warrast omma ei olle kätte sanud, wõiwad wõlgnikusse ehk selläse finnihakkata, mis temmal eddespidi warra polest saab ollema, olgo siis et tedda õnnetuse pärrast, mis ilma temma süta temmale juhtunud, sellest peaks lahtimõistetama ning kohhus sedda olleks nimmelt

konkurssi=otsuses nimmetanud. Siiski ei või wõlglast fundida, omma wõlla pärrast kauemine kui terve aasta wahhel wõllanõudja tööd teha. Tallor. Seaduser. §§. 967.—969.

Kurjast nõuust palku läinud wõlglasted.

Kui wõlglane, kellest teada, et ei jõua wõlga ärramaksta, kurjast nõuust palku lähäb, siis on Roggokõnna = kohtul melewalda, konkurssi = prootsessi ülleswõtta ja püda, kui sedda tarbis arwab, palku läinud innimest kätte sada ja tedda kinnipanna. Tallor. Seaduser. §. 970.

Tasfateggemine wõllanõudjatega.

Kui kegi tahhab wõllanõudjatega tasfa teha, siis on tähhele panna:

- 1) wõllanõudjaid kutsutakse, nenda kui konkurssi kõrral, kohto ette, ja antakse neile 3 kuud aega ettetulla;
- 2) kui termin on mödaläinud, siis kulatakse järwele, kas wõllanõudjatel õigust on temma käest middagi sada, ja antakse otsust;
- 3) kui selle jures kegi peaks tahtma surema kohtu minna ja sealt jälle üllemale minna ja järwele kulamist palluda, siis on se keeldmata. Tall. Seaduser. §. 971.

XII. Abbiello õiguse ja efsinud laste pãrrast.

Rõit, mis tallorahwa abbiello pãrrast, efsinud laste pãrrast, isfa melewãlla pãrrast laste peale ja kasfulaste pãrrast on tãhhelepãnna, sedda õppetakse Tallorahwa Seaduseramatus §§. 996.—1015.

XIII. Wõõrmündrid ja eestkostjad.

Kunnas tallorahwas täieealiseks saab.

Liivlandima tallopojja innimest, meeste- ja naesterahvast, arwatakse täieealiseks, kui temma seitsetõistkümmend aastat täis sanud; agga esimesel aastal kolmatkümmend hakkab temma wast omma warra omma ennese nõuu ja tahtmise järrele waltitsema. Tallor. Seaduser. §. 1016.

Wõõrmünder ja eestkostja.

- 1) Kes ei olle weel täieealiseks sanud, sedda peab wõõrmünder kaswatama, ja selle warra peab temma wallitsema.
- 2) Sesugguste, kes ommast kohhast ärra on, kes kohhto polest waistajaks, sandiks majjapidajaks ehk rummalaks tunnistud, pãnnakse kohhto polest eestkostjaid.
- 3) Wãllalised naesterahwas, kes täieealised, wal-

litserwad isse ennestele eestkostjaid. Tallor.
Seaduser. §. 1017.

Kes wöörmündrid ja eestkostjaid wallitseb.

Lastele, kes weel ei olle täieealised, wöiwad wannemad isse enne ärrasurremist wöörmündrid nimmetada ja seada; kui nemmad isse ei olle nimmetanud ja seadnud, siis panneb Koggoõõnna-kohhus neile wöörmündrid, kui mõisawallitsusega enne on nõuu ärrapetud, keddas wöörmündriks sünnib wõtta. Ennamiste wõetakse laste lähhemad suggulased nende wöörmündriks. Tall. Sead. §§. 1018, 1019, 1031.

Järrelejänud warra pannaakse kirja.

Kui legi on ärrasurnud ja lapsi järrelejätanud, kes weel ei olle täieealised, siis peab Koggoõõnna-kohhus kohhe järrelejänud warra kirja pannema. Tallor. Seaduser. §. 1020.

Kes wöörmündri ehk eestkostja ammetist pri on.

Tallomees, kel ennam kui wiis last on, ehk kes jo wöörmündri ammetit on piddamas, kus tallitamist küllalt olleks, ehk kes peale kuuskümmend aastat wanna, ehk kes waene ja nõuta, ehk kes waese terwisega on, ehk kes üht koggoduse ammetit olleks wallitsemas, wõib ennast õigusega ärrakeelda, wöörmündri ehk eestkostja ammetit ennese peale wõt-
mast. Tallor. Seaduser. §. 1021.

Kui laste emma alles ellab.

Kui lapsed weel mitte täiealised, agga emma alles hinges, siis nimmetakse üht laitmata tallomeest wöörmündriks, kes laste emmale abbiks ja eestkostjaks on ja kelle sõnna emma kõigis pärranduse asjus peab kuulma. Tallor. Seaduser. §. 1022.

Kui mõllemad wannemad on ärrasurnud.

Kui isfa emmaga ärrasurnud, siis arwawad wöörmündrid kõik pärranduse warra ülles ja jaggawad sedda seaduse järrele. Kui pärranduse warra, mis tulleb ärrajautada, weiksed ehk hobbused olleksid, kelle üllespiddamine kullutust teeb, ehk kui temma sesuggune olleks, mis pea hukka lähhäb, siis müakse sedda, kui pärrijad weel mitte kõik wietõistkümne aastaseks sanud, ärra; agga kui kõigenorem pärrija jo wietõistkümne ealine, siis ei wõi sedda pärrijate tahtmata ärramüa. Kui sest rahhast, mis ärramüdüd asjade eest lunnastatakse, kõik wõllad on ärramafsetud ja nipaljo temma jurest ärraarwatud, kui waestelaste üllespiddamise ja kaswatamise kullutuseks tarbis lähhäb, siis pännakse, mis weel ülle jääb, ustawa wisiga rendi ehk rentrendi peale wälja. Tall. Sead. §§. 1023.—1025.

Holefandmine laste eest.

Kõigeennamiste peab se wöörmündrite murre ollema, et lastele — kui ial wõimalik on ilma rahha

kullutamata — sedda lasfewad õppida, mis nemmad omma seisuse kufumise kasuks peawad õppima ja mõistma, olgo siis et neil Jummalast nisuggusid andid olleks antud, et neile kõrgemat õppetust anda ja sedda pärrandust nende kolitamise ja kaswatamise peale pruvida. Tallor. Seaduser. §. 1026.

Wöörmündrite ja eestkostjate kostmine.

Wöörmündrid ja eestkostjad kostawad ja seisa-
wad kõige eest, mis nemmad laste warrandusest en-
nese kätte on wõtnud, ja peawad sedda ainaüksi
laste kasuks ja tulluks wallitsema. Tallor. Sead.
§§. 1027. ja 1030.

Wöörmündrid annawad kohtule arwu.

Wöörmündrid tewad igga aasta Teetsembri-
kuul Koggoõnna-kohto ees waestelaste warra wal-
litsemise pärrast arwu. Tall. Sead. §. 1028.

Wöörmündriramat Koggoõnna-kohto jures.

Koggoõnna-kohto jures petakse üks wöörmün-
driramat, kus waestelaste warrandust, mis wöör-
mündrid on ülleswõtnud ja kirja pännud, ja muud
weel sissikirjutakse, mis wöörmündrite ammetipidda-
mise pärrast wajja on tähhendada. Tallor. Sea-
duser. §. 1029.

Kõlwatuma massapiddajale pännakse eestkostjat.

Kõlwatumat massapiddajat, se on sesuggust
koggoduse innimest, kes laiskuse ja liajomifega om-

ma ellamist nurja saanud minnema, pännasse eestkostja üllewatamise älla, kelle sõnna sant majjapidaja peab wõtma, kui kohtopolise sundimise ja karistamise eest ennast tahhab hoida. Eestkostja peab selle peale watama, et sant majjapidaja, kes temma holeks antud, omma majjapidamises ühtegi jättaks tähhelepannemata. Eestkostja arwab pärrast leikust kokko, mis mümise tarbis järrelejääb, ei lasse semet raisata, kannab hoolt et kohtomaksud ärramaksetakse ja annab kõigest fest, kuidas sedda toimetud, Koggo-kõnna-kohtule teadust ja arwu. Tallor. Seaduser. §§. 1032.—1034.

Wöörmündrid ja eestkostjad tallitawad omma ammetit ilma palgata.

Kes waestelaste wöörmündrid ja rummalate eestkostjad, wöttawad sedda ammetit maksuta ennes-tele waewaks, agga sandi ja holetuma majjapidaja eestkostjad sawad omma hoietawa selge fissetullemise pealt aastas wiis koppikut rubla pealt. Tallor. Seaduser. §. 1035.

XIV. Pärrimise õigus.

Kuidas Liivlandima tallorahwa (meeste ja naeste) pärrandus pärrijate kätte peab sama, sedda õppetab Tallor. Seaduser. §§. 1046.—1090.

XV. Politsei seadused.

Mis kohto polest on wajja tähhelepánna, et koggoduses innimesed rahhul ellaksid, kohto seadused saaksid holega tähhelepandud, pettus, wargus ja wäggiwald ärrakeeldud, ja head wiisid ja kombed ikke ennam maad löiaksid, sedda õppetab Tallorahwa Seaduseramat §§. 1091.—1176.

Üisfa.

Mis tallorahwa kauplemise pärrast isseárranis on seatud, sedda õppetab Tallor. Seaduser. §. 1177.

Duhhataja.

Lehhetüüg.

	Gesöonne	III
	Selletamine	V
I.	Roggodusest	1
	1. Mitmesuggused foggoduse innimesed	1
	2. Roggoduse kofkotullemine	2
	Selle tarbis küssitakse mõisawallitsuse käest lubba	2
	Roggodus wallitseb ammetipiddajaid	2
	Kui foggodus ilma mõisa loata kofkotulleb	2
	Kõlles foggoduses räkimist on	2
	Surema hulga arwamine	3
	Perremeeste- ja foggoduse- asja wahhel tehakse wahhet	3
	Pärrismapiiddajate kofkotullemine on isse	3
	Kinnitamine mõisawallitsuse läbbi	3
	Kui tõistkõrda wajja nõuu piddada	4
	Kui mõis ei tahha foggoduse nõuu heaks kita	4
	Roggoduse nõuu täitmine	4
	Roggoduse pealt ei wõi rahha korjata, kui surem hulk sedda heaks ei wõtta	4
	Roggoduse kaebdusest õiguste keeldmise pärrast	5
	3. Kaebdus foggoduse polest	5
	Kaebdus kindral-Kubberneri jures	5
	Kui paljo meest kindral-Kubberneri jure wõib sata	5
	Kaebduse- ja pallumise- kirjad	5
	Roggoduse eestkostjad	5

01	Mis tarbis kohtomeeste kõrwa abimehhi pännasse	12
01	Kõigewannem kohtomees astub peamehhe assemele	12
	Kui leddagi ei olle, kes kohtowannemaks kölbab	12
00	Kui kohtowannema asse tühjaks jääb	12
	Roggokõnna-kohtowannemate palk	13
00	Roggokõnna-kohto kirjutaja seadmine	13
	Roggokõnna-kohto kirjutaja wallitsemine ja palk .	13
00	Üks foggoduse inimene peab patenti-posti pär-	
00	rast mõisas seisma	13
00	Roggokõnna-kohto kofkotullemine	13
18	Kohto tällituste jaggamine	14
18	Roggokõnna-kohto kui wallitsuse-kohto tällitamine	14
10	Roggokõnna-kohto pitser	16
II.	Mis foggoduse käest nõutakse	16
1.	Roggoduse kohto-maksud ja kohto-teud	16
	Roggoduse eestkostmine	16
	Maksude korjamine	16
	Kes kohtomaksud ei maksa	16
	Kohtomaksude arm	17
2.	Krono-maksud	17
	Kuidas neid hingede peale jaetakse	17
	Kronomaksude arwofiri	17
	Kunnas kronomaksud kofkowõetakse	18
	Kui mõnni maksimisega wibib	18
	Kunnas kronomaksud Kreisrendi-kohto jures pea-	
	wab sifsemaksetud sama	18
	Kuidas sedda taggaotstitakse, mis weel maksmata	
	jänud	18
	Arwofirjade läbbiwatamine	19
3.	Roggodusmaksud	19
	Palkus sedda tulleb maksta	19

	Lehekülg.
207 Koggodusemaksude arwofirri	19
21 Kofkowiõtmine	19
21 Rendimaksud, mis Rendikassale maksetakse, ei ar- wata koggodusemaksuks	20
21 Misfugguse arwo järrele weel muud koggoduse käest nõutakse	20
21 Mis se peab tasuma, kes omma kohtosundimused ärä ei täida	20
III. Tallorahwa maggasiist	20
21 Koggodonna-kohhus peab maggasi-äsjä tallitama .	20
1. Maggasihone	21
2. Maggasi foggu	21
Kui paljo wilja maggasiis peab ollema	21
Kui paljo suiwilja ruffi eest arwatakse	21
Maggasi foggu täitmine	21
Kes maggasiist wilja wõttab, peab otust maksma	22
Hädda parrandamiseks wõib kasowiljast ehk otu- se-wiljast wõtta	22
Maggasiwilja müümisest	22
Kes koggodusest wäljalähhäb, peab maggasi-kaut- sioni pannema	22
Wäljaminneja ei tohhi jaggu maggasiist küsida .	23
Maggasi foggu tasfateggemine, kui middagi pudub ehk ülletàidab	23
Iggauks koggoduse innimene kostab maggasi eest	23
3. Maggasi wallitusust	24
Maggasi wallitusust eestkostmisest	24
Maggasi wõimed	24
Koggoduse wõõrmündrite tallitus	24
Maggasiist ei tohhi wilja raisata	25
Maggasi ramatuist ja maggasi pulgast	25

4. Maggasiwilja kokkowõtmisest 25
- Kuidas maggasiwõlga sisseaetakse 25
- Dtust wõetakse kõigeesste eest ärra 25
- Põllo üllewatamine enne leikust 26
- Kui rahhe rikkunud ehk põld muido äppardanud 26
- Mis puidub, aetakse wälla pealt kokko 26
- Kui kõik koggodus ei jõua maksta 27
5. Maggasiwilja wäljaandmisest 27
- Kellel õigust on maggasist abbi otsida 27
- Hoolt peab kandma, et willi maggasis hukka ei lähhä 27
- Kubberneri käest peab lubba küsima 27
- Paljus rahwale maggasist wilja wõib anda 28
- Kuidas maggasit eest ettewadatakse, kui wiljataht-
jaid liigpaljo on 28
- Kas pärrismapidajatele ka maggasist wilja an-
takse 29
- Holekandmine waeste eest ja waeste laste eest 29
- Paljus maggasikogust ülleülde wõib wäljaanda 29
- Dtuse taggastjätmine 29
6. Maggasit üllewatamisest 30
- Maggasit mõedetakse ümber ja antakse kohtule
teadust 30
- Rihhelfõnna-kohtoherra watab ülle 30
7. Mis maggasiasjus mõisawallitsuse õigus ja koh-
tus on 30
- Mõisa polest wadatakse maggasiwallitsust ülle 30
8. Maggasiwõlla kokkowõtmisest 31
- Maggasiwõllast 31
- Mis siis tulleb tähhelepäanna, kui puidust lõitakse
maggasis ollewad 31

- Massetaw maggasiwõlg ja ilumassetaw maggasi-
wõlg 31
- Kui wõlglane tahhab massa käest ärraanda 32
- Kui wõlglane tahhab, toggodusest wätsamimma 32
- Kui mõisaherra peremehele ülesütleb 32
- Kui mõisawallitus käimehete töö 32
- Mis wassa on tähelepäanna, kui maggasiwõlglast
tulleb risuda 33
- IV. Wällalaekest 33
- Mis wällalaekest petakse 33
- Kuidas sebda hoitakse 33
- Koggoduse warra pännakse sisse 33
- Kellel häbdaeste wassa on, sellele antakse rahha
laenuks 34
- Kui wõlglane wibib tasumiseega 34
- Arwopiddamine ja üllewatamine 34
- Wällalaeke rahha pännakse eentresõ peale wälja 34
- V. Wabbadifud 35
- Mis wabbadif on 35
- Mil wiisil aegomõda wabbadifuid tahhetakse är-
rakautada 35
- Kuidas neid kirja pännakse 35
- Mis modo neid kirju kirjutakse 36
- Üllewatamine Rihhelfõnna-kohtoherra läbbi 37
1. Tõbbised, wannad tuddid ja jõutumad, kes muist
suggugi ei jõua tööd teha, muist omma kätte
tööst ei sa omma pead toita 37
- Kes pisut jõuawad tööd teha, agga omma tõga
ei jõua omma pead toita 37
- Kes omma kätte peale jäwad 38
2. Kes terwed on ja jõuawad tööd teha 38

Neid sunnitasse tööd tekkema	38
Wabbadifud, kel omma majja on	38
Kui wabbadifud teise kõrwal ellawad	39
Wabbadifud, kel suggugi warrandust ei olle	39
Kes hantwärgi- ja muud ammeti-tööd tewad	39
Hantwärgitüht	39
Koggoõnna-kohtus panneb neid tenima	40
Hulkufad	40
Mis hulkujatega tehakse	41
Kui nekrutiwõtmine on	41
Nende ärrasaatmisest kronotöle ehk tühjale male	41
Kui hulkusa tenistust on lõidnud	42
Wabbadifude ärrafautamisest	42
Järelejäänud wabbadifuid pännakse kirja	42
VI. Mis weel isseärranis koggodusele tul-	
leb tähhelepäanna	43
VII. Kirriko- ja koli-asjust	43
VIII. Koggoõnna-kohtus kui politsei-koht-	
hus	43
Tällitus	43
Politsei-tällituste jaggamine	44
Koggoõnna-kohtu isseärralised tallitused	44
Nuhlemisest Koggoõnna-kohtu läbbi	45
Kuidas neid nuheldakse, kes ei olle tallorahwa	
seisusest	45
Mõisaperre	46
Nuhheldes tehakse innimeste wabbel wabhet	46
Ihonnuhlust wõib rahhatrahwits täända	46
Nuhklus ei pea kängem ollema, kui süallune on	
ärrateninud	47
Risumisest	47

26	Kus kohhal süüblast nubbeldakse	47
28	Kui mõisavallitsusel Roggokõnna-kohto wasto õi- gusega on wastoräkimist	47
28	Kui mõisavallitsuse polest Roggokõnna-kohto ot- suse tõkesteggemist ärrakeeldakse	48
28	Kui kaebdust tõstetakse Roggokõnna-kohto peale, et kohhus ollew omma seadust käitmata jätnud	48
IX.	Õiguse mõistmise-kohhus	48
1.	Roggokõnna-kohhus	49
	Kui kaugele temma ullatab	49
	Kohhus püab kohtokäijaid leppitada	49
	Ei segga ennast ilmakuisumata	49
	Õtsuse tõkesteggemisest	49
	Tõine Roggokõnna-kohhus ei wõi tõisele käsku anda	50
	Lasseb üllema kohto otsust tõkestehha	50
	Roggokõnna-kohhus kui eestkostja-kohhus	50
	Kui mõisavallitsus lasseb Roggokõnna-kohto läbbi rentniko käest tallo ärrawõtta	50
	Kohtopeeglist	51
	Kohto tällitusi pännakse kirja	51
	Kontrahtramat	52
	Roggokõnna-kohhut wadatakse ülle	52
2.	Kõhbelkõnna-kohhus	52
	Kontrahtri- ja kinnitamise-ramat	54
3.	Kreisrihtri-kohhus	55
	Kohtowannemad	55
	Kohto tällitus õiguse asjus	55
	Tällituse mood	56
	Tällitus wallitsuse asjus	56
	Tallorahwa kulutaja	56
4.	Hoowrihtri-makohhus	56

	Tõhhetõlg.
X. Prootfessi wifist	57
1. Kõhtokäimise kõrrast tallorahwa asjus	57
A. Koggekõnna-kõhhus	58
Kõhtokäijad ännawad susõnnaga ülle, mis neil üstemist on	59
Surema hulga arwamise järrele	59
Kes isse ettetulleb, — kes eestkõstja läbbi wõib tällitada	59
Kui tegi kutsumise peale ei tulle	59
Dtsuse-andmine	60
Mis wajja on tähhelepänna, kui tahhetakse ülle- male kõhtule minna	60
Kui kõhtomees ei tulle kõhto peale	61
Kõhto otsus peab mõisawallitsufese teada antama	61
B. Rihhekõnna-kõhhus	62
Raebaja kaebab susõnnaga	62
Tõise kõhto wahheletullemine	62
Kui kõhtokäija tahhab üllema kõhto ette minna	63
Waeste käest ei küsita kaotuserahha	63
Kunnas kõhtokäija omma kaebdust peab Kreis- rihtri-kõhto ette kandma	63
Raebamine selle ülle, et ei anta lubba, üllema- minna	64
Surema-kõhto-käimise nimmetamist panned kirju- taja kirja	64
Tunnistuse-täht	64
C. Kreisrihtri-kõhhus	64
Kõhto tallitamine	64
Dtsuse-andmine	65
Raebamine selle ülle, et lubba ei anta, otsuse läbbiwatamist ja õiendamist paltuda	66

Kes ilmaasjata kaebab, sel pannaakse trahwi peale	67
2. Mõnned isseärralised kohtokäimise asjad, mis	
wajja on tähhelepäanna	67
Nimmetaw kohtopääw, tähtpääw ehk termin . . .	67
Aega-andmine	69
Rautsion	69
Kohhus, kus kaebada	69
Wahhemehhed	70
Kui se kohto ette ei tulle, kes kutsutakse	70
Kui üllemale-minneja jääb kohto ette tullemata .	72
Kui kohtokäija pärrisad kohtokäimist eddasiajjawad	72
Tõeksteggewad asjad	73
Kohtomõistimise otsus antakse surema hulga ar-	
wamise järrele	74
Nimme kirjutakse älla	74
Kui üks kohtowannem ei olle tõistega ühhes nõuus	74
Kunnas otsust kulutakse	74
Kohto otsust pannaakse selge sõnnaga kirja . . .	75
Tühjaksteggewad asjad	75
Kahjud ja kullutused	77
Tühhi kaebdus	77
XI. Konkursi prootseessist	77
Mis on konkursi prootsees	77
Mis Koggoõnna-kohtul selle jures on tähhele-	
päanna	78
Mis weel Koggoõnna-kohtul on tällitada . . .	78
Wõlglaste maid müakse ärra	79
Kui wõlglastel tõises koggoõuses weel ommadust on	79
Wõllandudmise tõeksteggemine, — wõlglaste ley-	
pis wõllandudjatega	79
Mis wõlglaste warrandusest wäljaselletakse . . .	80

Wõllanõudjatele maffetakse isse-arwo järrele om- ma kätte ning selle tarbeks tehakse nende wahhel jaokaupa wahhet ja pännakse neid sebdawisi kirja	80
Telkaija jao wõllanõudja saab esste ja tõiste eel omma kätte	83
Centresst-maasmine	83
Kullutus	84
Surema-kohto-käimine	84
Bandumine wõllanõudmise tõeksteggemiseks	84
Wõllanõudja wõib wõlgnituseks finnihakkata	84
Kurjast nõuust paku lainud wõlglasted	85
Tasfateggemine wõllanõudjatega	85
XII. Abbiello õiguse ja eestind laste pär- rast	86
XIII. Wõõrmündrid ja eestkostjad	86
Kunnaš tallorahwas täiealiseks saab	86
Wõõrmünder ja eestkostja	86
Kes wõõrmündrid ja eestkostjaid wallitseb	87
Järrelejäänud warra pännakse kirja	87
Kes wõõrmündri ehk eestkostja ammetist pri on	87
Kui laste emma alles ellab	88
Kui mõllemad wannemad on ärrasurnud	88
Holekandmine laste eest	88
Wõõrmündrite ja eestkostjate kostmine	89
Wõõrmündrid annawad kohtule arwu	89
Wõõrmündriramat Koggoõmma-kohto jures	89
Kõlwatuma massapiddajale pännakse eestkostjat	89
Wõõrmündrid ja eestkostjad tallitawad omma am- metit ilma palgata	90

	Lehretätig.
XIV. Pärämise öigus	90
XV. Politsei seadused	91
Lisfa	91

M. von Essen,
Kubberner.

Dettingen, Siffertar.

N° 1394.

Nachdem die Richtigkeit vorstehender, von der Livländischen Adelsrepräsentation veranstalteten Reyal-Ehstnischen Uebersetzung, des von der Commission zur Einführung der Livländischen Agrar- und Bauer-Verordnung von 1849 mit Genehmigung Sr. Durchlaucht des Herrn General-Gouverneurs zusammengestellten „Handbuchs zur Belehrung der Beamten aus dem Bauernstande“ durch Ein Hochwohlgebornes Livländisches Landraths-Collegium unter dem 28. August c. N° 1151 bescheiniget worden, wird auf speciellen Befehl Sr. Durchlaucht der Abdruck dieses Translats desmittelft gestattet.

Riga-Schloß, den 3. September 1851.

Staatsrath **Lidoböhl.**

